

מגילת קהלת מבוארת על פי 'תעלומות חכמה' לרבי יעקב מליסא

בדברים שקיומם הוא רק **תחת השמש** - בעולם הזה [כי לגבי העתיד לבוא כתוב (ישעיהו ס' י"ט) "לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם"], ולכן אין ראוי לאדם שיעסוק אלא בתורה ויראת ה', שהם דברים המתקיימים לנצח. (ד) ומבאר מדוע אין יתרון לעמל שהאדם עמל בענייני העולם הזה, כמו חכמה ועשירות, כי הנה **זור הלך וזור בא**, ואחרי מותו לא ישאר לו מאומה מכל מה שעמל, ואפילו גופו יתפרק ויחזור ליסודותיו הראשונים, **והארץ** - ורק יסוד העפר שבגוף האדם, **לעולם עמדת**, אך שאר היסודות חוזרים לשורשם [כפי שיבאר בפסוקים הבאים], וכיון שאפילו גוף האדם אינו מתקיים, כל שכן שהדברים המקריים שקנה לעצמו, אין להם קיום נצחי, כשמשמש בהם לצרכי העולם הזה. (ה) ומבאר עתה איך מחמת תנועת הכוכבים במסילותיהם מתערכים היסודות מעט מעט זה בזה [מלבד יסוד העפר], וחוזרים היסודות לשורשיהם הראשונים, ופותח ביסוד האש החוזר לשורשו, **וזרח השמש ובא השמש**, ועל ידי תנועה קבועה זו של גלגל השמש שהוא יסוד האש, מתנועע כל יסוד האש, **ואל מקומו שואף זורח הוא שם**, כלומר, כשם שהשמש חוזרת תמיד לזרוח במקומה הראשון, כך כל יסוד החום והאש המעורב בדברים אחרים, חוזר לשורשו. (ו) וכן יסוד הרוח חוזר לשורשו, כי גלגל השמש **הולך אל דרום, וסובב אל צפון**, והוא מניע עמו את הרוח, עד אשר **סובב סבב הולך עמו הרוח, ועל סביבתיו שב הרוח** - על ידי זה שב גם יסוד הרוח אל מקומו. (ז) מבאר עתה גם את חזרת יסוד המים לשורשו, כי על ידי תנועת הגלגלים **כל הנחלים הלכים אל הים, והים איננו מלא**, כי **אל מקום שהנחלים הלכים, שם הם שבים ללכת**, וחוזרים

בפתיחת המגילה מודיע מי הוא הכותב, ומה הם המעלות שהשיג, שמכוחם מלמד הוא דעת לאחרים. וכיון שיש שלש מעלות הכרחיות לאדם, חכמה, גבורה ועשירות, והם גם התנאי לנבואה, מבאר תחילה שהשיג את המעלות האלו, ומלמד שמעלות אלו הן טובות רק כאשר משתמש בהם האדם לשם שמים, ולא כשמשמש בהם לדברי חול, וכמו שאמר הנביא (ירמיהו ט' כ"ב) "אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו":

פרק א (א) דברי קהלת, הוא שלמה המלך, שהיה חכם מכל האדם והקהיל וקיבץ את כל החכמות שבעולם, **בן דוד**, שהיה גבור אמיתי הכובש את יצרו, והיה מפורסם בחסידותו ובמידותיו הטובות, **מלך בירושלם**, והיה עשיר מופלג. (ב) ותחילה אומר באופן כללי שאין תועלת בשלשת הדברים הללו, כאשר אין משתמשים בהם לצורך התורה ועבודת ה', ואחר כך יבאר את ענינו של כל אחד מהם בפני עצמו. לגבי מעלת החכמה והגבורה, שהן מעלות עצמיות באדם, אומר, **הכל הבלים** - ההבלים שבחכמה, הם הבל, **אמר קהלת**, אך לא ניתן לומר שכל ענין החכמה היא הבל, כי כאשר משתמשים בהם לדברים נכונים, אפילו בדברי חול, יש בהם תועלת. ואומר שנית לגבי הגבורה, **הכל הבלים**, שגם בה יש דברים נצרכים, אך ההבלים שבה, הם הבל. אך לגבי מעלת העושר אומר, **הכל הבל**, כי העשירות היא דבר חיצוני ואינה מעלה באדם עצמו, ואין זה אלא נסיון מה' לראות אם ינהג בממונו כראוי, ואם נהג כראוי עמד בנסיון, ואם לא נהג כראוי הרי נכשל בנסיון, ובכל מקרה אין זו מעלה אמיתית שניתן להשתבח בה. (ג) **מה יתרון יש לאדם, בכל עמלו שיעמל**,

הם לשורשם הראשון, וכיון שאין קיום לשום דבר בעולם הזה, אין יתרון לאדם העוסק בדברים אלו. (ח) ואם ישאל האדם, אם כן **כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים**, ואין שום דבר שיש לו תכלית מושלמת, **לֹא יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר** ולומר כן, כי עיקר השגת השלימות תהיה לעתיד לבוא, כי אז תתמלא כל הארץ דעה את ה', ויהיה לבני האדם עונג רוחני עד אשר **לֹא תִשָּׁבַע עֵין לְרֹאוֹת, וְלֹא תִמָּלֵא אֵזֶן מִשְׁמַע**. (ט) ולא זו בלבד שההשגה תתחדש לעתיד לבוא, אלא גם הגוף והנפש יתחדשו באותו זמן, **מִה שֶׁהָיָה** - נפש האדם, שנאמר עליה לשון הויה (בראשית ב' ז') **"וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה"**, **הוא שֶׁיְהִיָּה** - היא תהיה לעתיד לבוא בשלימות הראויה, ותהא ראויה להיקרא בשם נפש הווה וקיימת, **וְמה שֶׁנִּצְטָה** - גוף האדם, שנאמר בו לשון עשייה (בראשית א' כ"ו) **"נִצְטָה אָדָם"**, **הוא שֶׁיִּצְטָה** - הוא ייעשה לעתיד לבוא באופן השלם והראוי. **וְאֵין כָּל חֵדוֹשׁ** רק בדברים הנמצאים **תַּחַת הַשָּׁמַשׁ**, בעולם הזה, אבל לעתיד לבוא יתחדשו בכל יום עונג והשגות רוחניות ללא סוף. (י) אף קודם שיגיע זמן העולם הבא, **יֵשׁ דְּבַר שִׁיאֲמַר רָאָה זֶה חֵדוֹשׁ**, כמו תחיית המתים, ושאר הנפלאות שיתחדשו בזמן הגאולה, אך באמת **הוא כָּבֵד הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנָיו**, כי גם בגאולות הקודמות היו נסים ונפלאות, וגם אליהו הנביא החיה מתים. (יא) אמנם כשיארעו כל הניסים לעתיד לבוא, **אֵין זְכָרוֹן לְרֹאשֵׁנִים** - לא יזכרו את הניסים שהיו בגאולות הראשונות, **וְגַם לְאַחֲרֵינִים שֶׁיְהִיוּ סִמוּךְ לְגֹאֲלוֹת הַשְּׁלִימָה**, אך לפניה, **לֹא יִהְיֶה לָהֶם זְכָרוֹן עִם הַנִּסִּים וְהַנִּפְלְאוֹת שֶׁיְהִיוּ לְאַחֲרֵנָה**, אחרי הגאולה, כי כלפיהם לא יהיו כל הניסים הקודמים נחשבים למאומה. (יב) עתה הוא מבאר את ההבל שיש בחכמה, כאשר היא משמשת לענייני העולם הזה, ומביא ראייה מעצמו ואומר, **אֲנִי קִהַלְתִּי, הֵייתִי מִלֵּךְ עַל יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַם**, והיה ביכולתי לעשות ולבחון את כל הדברים. (יג) **וְנִתַּנִּי אֶת לִבִּי לְדְרוֹשׁ וְלַתּוֹר בַּחֲכָמָה** - להשתמש בחכמה כדי לדרוש ולתור **עַל כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם**, כפי שעשו הפילוסופים של אומות העולם, שנתנו כל חכמתם בעניינים אלו, וכדרך רוב בני האדם, המשתמשים בחכמתם רק לעסקי העולם הזה והעשירות, וראיתי כי דבר זה **הוא עֲנִין רָע** אשר **נִתֵּן אֱלֹהִים לְבְנֵי הָאָדָם לְעֵנֹת בּוֹ**, וכמו שנאמר בתורה (דברים

ל' ט"ו) **"רָאָה נִתַּנִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע"**, ו'הרע' שנתן ה' לפני האדם הוא הדבר הזה, שנותן האדם את כל חכמתו לעסוק בהבלי העולם הזה. (יד) ומבאר מדוע זהו ענין רע, לעסוק בחכמה עבור צרכי העולם הזה, כי **רָאִיתִי אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ בַעֲלָם הַזֶּה**, והנה כולם **תַּחַת הַשָּׁמַשׁ** - תחת שליטת המזלות, כי גם אצל ישראל יש דברים התלויים במזל, והם חיי האדם, בניו, ופרנסתו, ואמנם חייב האדם לעשות השתדלות לפרנסתו כדי שיהיה למזל על מה לחול, אך לא יועיל כלום בכך שיטרח ויתן את חכמתו כדי להעשיר, כי אם מזלו הוא להעשיר, יתעשר אפילו בהשתדלות מועטת, ואם אין לו מזל להעשיר לא תועיל לו כל השתדלותו וכל חכמתו, **וְהִנֵּה אִם יִטְרַח הָאָדָם וְלֹא יַעֲלֶה בִידּוֹ**, הרי **הַכֹּל הֶבֶל וְרֵעוֹת רֹחַ**, שמייגע את עצמו בתחבולות חכמה כדי להעשיר, ולא יעלה הדבר בידו. (טו) **מַעֲנֵת** - מי שמזלו הטוב התעוות והתקלקל מחמת עבירה שעשה, **לֹא יוּכַל לְתַקֵּן** על ידי ריבוי השתדלות [אך יוכל לתקן ולהחזיר את מזלו הטוב על ידי תשובה ומעשים טובים], **וְחִסְרוֹן** - אך מי שמתחילת בריאתו נולד במזל חסר ורע, **לֹא יוּכַל לְהַמְנוֹת** - לא יוכל להשלים את חסרונו על ידי מצוות ומעשים טובים [כי אין שכר מצוות ניתן בעולם הזה, אלא רק בעולם הבא], ואם כן הַטּוֹרַח בעסק החכמה כדי להעשיר, הוא דבר רע. (טז) ומוסיף לבאר מדוע גם העסק בחכמה כדי להשיג את שאר ענייני החכמה, מלבד חכמת התורה, הוא הבל, **דְּבָרֵי אֲנִי עִם לִבִּי לְאֹמַר, אֲנִי הִנֵּה הִגַּדְתִּי וְהוֹסַפְתִּי חֲכָמָה עַל כָּל אֲשֶׁר הָיָה לְפָנַי עַל יְרוּשָׁלַם, וְלִבִּי רָאָה הִרְבֵּה חֲכָמָה וְדַעַת**, 'חכמה' הם הכללים שקיבל מאחרים, ו'דעת' היינו שידוע להסביר כל דבר בטעמו [ועל ידי זה מגיע ל'בינה', הוצאת ולימוד דבר מדבר]. (יז) והעיסוק בחכמות חיצוניות הוא הבל, גם כשעושה כן כדי להוכיח את טעותם של חכמות אלו, ומביא ראייה לכך מעצמו, **וְאִתְּנָה לִבִּי תַחִילָה לְדַעַת חֲכָמָה** - לדעת מה הם כללי החכמה האמיתיים, שיהיו מבוררים אצלי ולא אטעה אחרי דעות כוזבות, ואחר כך נתתי ליבי לדעות אחרות, **וְדַעַת הוֹלֵלָת** - לדעת את דרך ההוללות, שהיא ההנהגה ללא שכל כלל, **וְשִׁכְלוֹת** - ודרך הסיכלות, שהיא ההנהגה של מי שקנה שכל משובש ומוטעה, ורצה לברר את טעויותיהם של הדרכים

הללו, אך לאחר העיון בדרכים אלו ידעתי שגם זה הוא רעיון רוח, לעסוק בבירור הטעויות של הדרכים המשובשות. (יח) **כִּי בְּרַב חֲכָמָה** - אם ירצה לברר את טעותם של ההולכים בדרכים משובשות אלו מכח החכמה שקיבל מרביותיו עד משה רבינו, **רַב פָּעַס** - יוסיף לעצמו כעס, כי לחכמת התורה אין ראיות שכליות הסותרות את דעת הטועים, אלא חכמת התורה נסמכת על הקבלה מדור לדור עד משה רבינו שקיבל מה', ויתכן שלא ירצו לקבל את דבריו וישארו בטעותם, **וְיוֹסִיף דַּעַת** - ואם ירצה לסתור את דעתם על ידי ראיות שכליות, **יוֹסִיף מִכְּאוֹב**, כי העסק בעיון וסברה ללא תועלת, אלא רק כדי לברר טעויות והבלים, מוסיף כאב לב לאדם, ואין כאב גדול מזה שיצטרך להסביר טעמים עמוקים ומחוכמים לאנשים חסרי שכל, ולכן טוב יותר שלא לעסוק כלל בויכוחים וקושיות ותירוצים מעין אלו, אלא לסמוך על הקבלה.

פֶּרֶק ב (א) פותח עתה בגנות המידות הרעות, שהם כנגד מידת הגבורה, כאשר אין משתמשים בה לעבודת ה', כי הדרך העיקרית לעקירת המידות הרעות היא כבישת היצר, ולכן הגיבור האמיתי הוא הכובש את יצרו, ועיקר התגברות המידות הרעות היא בשמחה של חול, ועל כך מביא ראיה מעצמו, **אֲמַרְתִּי אֲנִי בָּלְבִי, לָכֵּה נָא אֲנֹסְכָה** [-אשתה יין] **בְּשִׁמְחָה**, והיתה כוונתו לשם שמים, **וְרָאָה בְּטוֹב** - כדי שמתוך רוב שמחה תהיה דעתו צלולה לראות בטוב, **וְהִנֵּה רָאִיתִי כִּי גַם הוּא הִבֵּל. (ב)** **לְשֹׁחֹק אֲמַרְתִּי מְהוֹלֵל** - אם זו שמחה הבאה דרך שחוק, בודאי שאין זו אלא הוללות וטירוף הדעת, **וּלְשִׁמְחָה** - אך אפילו אם זו שמחה רגילה, בוא וראה **מָה זֶה עָשָׂה** - איזו רעה גרמה לי שמחה זו, כי אף שהתחיל בשמחה מועטה, המשיך לשמחה מרובה, עד שעבר על מה שהזהירה התורה, כפי שירמוז בפסוקים הבאים. **(ג) תִּרְתִּי** [-חיפשת] **בְּלִבִּי** את הדרך הזו, **לְמַשׁוֹךְ בֵּינִי אֶת בְּשָׁרִי**, ועם כל זה שעשיתי דברים אלו, **וְלִבִּי** עדיין **נִהְיָ בַּחֲכָמָה, וְלֹאֲחֹז בְּסִכְלֹת** - והיתה לי רק אחיזה מועטת בחכמות חיצוניות, ועדיין היתה כוונתי לשם שמים, **עַד אֲשֶׁר אֶרְאֶה אִי זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם, בְּמִסְפַּר יָמֵי חַיֵּיהֶם. (ד)** אחר כך התרבתה בי השמחה, עד אשר הגדלתי מעשי, **בְּנִיתִי לִי בָתִּים, נִטְעַנְתִּי לִי כֶּרֶמִּים. (ה)** **עָשִׂיתִי לִי גִנּוֹת וּפְרָדִסִּים, וְנִטְעַנְתִּי בָהֶם**

עַץ כָּל פְּרִי. (ו) **עָשִׂיתִי לִי בְּרִכּוֹת מַיִם, לְהִשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֲצִים** שאינם נושאים פירות. **(ז)** **קִנִּיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, וּבְנֵי בֵּית הָיָה לִי, גַּם מִקְנֵה בָקָר וְצֹאן הִרְבֵּה הָיָה לִי**, יותר מכל שֶׁהָיָה לִפְנֵי בִירוּשָׁלַם, ובלשון 'מקנה' רמז על הסוסים הרבים שקנה, ועבר בכך על ציווי התורה (דברים י"ז ט"ז) "לֹא יִרְכֹּב לוֹ סוּסִים". **(ח)** **כְּנִסְתִּי לִי גַם כֶּסֶף וְזָהָב**, ועבר בכך על ציווי התורה (דברים י"ז י"ז) "וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יִרְכֹּב לוֹ מֵאֲדָ", **וְסִגְלַת מְלָכִים וְהַמְדִּינוֹת** - כנסתי דברים שהמלכים והסוחרים שומרים בבית גנזיהם. **עָשִׂיתִי לִי שָׂרִים וְשָׂרוֹת, וְתַעֲנָנוֹת בְּנֵי הָאָדָם**, ועבר בכך על מה שאמרה התורה (שם) "וְלֹא יִרְכֹּב לוֹ נָשִׁים", ועל ידי זה באו גם **שָׂדֵה וְשָׂדוֹת** - מיני שדים, כי המרבה נשים, מרבה כשפים. **(ט)** **וְגִדַּלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מַחֲמַת הַשְּׂמֵחָה הַמְרֻבָּה** יותר מכל שֶׁהָיָה לִפְנֵי בִירוּשָׁלַם, **אֵף חֲכָמָתִי עֲמָדָה לִי**, כי עדיין לא הסתלקה ממני החכמה. **(י)** **וְכָל אֲשֶׁר שָׂאֲלוּ עֵינַי, לֹא אֶצְלַתִּי מֵהֶם** - לא ריחקתי והבדלתי מהם, **לֹא מִנְעַנְתִּי אֶת לִבִּי מִכָּל שִׂמְחָה, כִּי לִבִּי שִׂמְחָה מִכָּל עֲמָלִי**. וראה מה עלתה בידי מכל השמחה הזו, כי לאחר מכן נענש והורחק ממלכותו ומירושלים, **וְזֶה** - המקל שבידי לבדו הוא **הָיָה חֲלָקִי מִכָּל עֲמָלִי**, הרי שאין השמחה מועילה כלל, ומוטב לאדם להיות בעצב מתוך שיתבונן בחטאיו, ויתבונן מאין הוא בא ולהיכן הוא הולך, ועל ידי זה ירחיק מעליו את כל המדות הרעות, וכמו שנאמר (משלי י"ד כ"א) "בְּכָל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתֵר", כי עצבות זו תביא לו יתרון ותועלת. **(יא)** **וּפְנִיתִי אֲנִי בְּכָל מַעֲשֵׂי שְׂעֵשׂוֹ יָדִי, וּבְעֵמֶל שְׂעֵמֶלְתִּי לַעֲשׂוֹת, וְהִנֵּה רָאִיתִי שֶׁהִכַּל הִבֵּל וְרָעוֹת רֹחַ, וְאִין יִתְרוֹן לְדַבְרִים הַנַּעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמַיִם. (יב)** עתה פנה להתבונן האם יש לאדם בחירה חופשית במעשיו, או שהוא מוכרח מכח גזירה עליונה להיות צדיק או רשע, **וּפְנִיתִי אֲנִי לְרָאוֹת מֵהַתּוֹעֵלֶת שֶׁבַחְכָּמָה**, שאם אין לאדם יכולת לבחור בטוב או ברע, אם כן היא **וְהוֹלָלוֹת וְסִכְלוֹת** - כמו הוללות וסכלות, וכמו אדם שנגרר בעל כרחו על קוצים, שאין לו תועלת בחוש הראיה מאחר ואינו יכול להציל את עצמו, כך אם האדם מוכרח במעשיו, אין לו כל תועלת בחכמתו, **כִּי מָה הָאָדָם שֶׁיָּבֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ לִשְׁנוֹת אֶת גְּזִירוֹתָו, אֶת אֲשֶׁר כָּבַר עָשׂוֹהוּ**, אם אכן נגזר עליו אם יהיה צדיק או רשע. **(יג)** **אִמְנֵם הַתְּבוֹנְנִתִּי בְּדַבְרִים וְרָאִיתִי אֲנִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן**

לחכמה מן הסבלות, כי יש לאדם בחירה חופשית במעשיו, ויתרון זה הוא **פיתרון האור מן החשך**. (יד) ומבאר את יתרון החכמה, כי **החכם, עיניו מתבוננות בראשו** - בתחילתו של הדבר, לראות מה יהא בסופו, ומתוך שהוא רואה את הנולד בוחר הוא בדרך הטובה ומציל את עצמו מכל רע, **והפסיל אינו מתבונן בתוצאות מעשיו**, והרי הוא כמי ש**בחשך הולך**, ונכשל בדברים ללא דעת. עתה מתחיל לחקור האם הנפש נשאת קיימת לאחר מיתת האדם, כי אם אינה נשאת, אין תועלת בחכמה כי צרכי העולם הזה אינם חשובים לטרוח עבורם, וגם אין אדם מקבל שכרו בעולם הזה, כי יש צדיק ורע לו, **וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם**, ונראה שאין חילוק בין צדיק לרשע. (טו) **ואמרתי אני בלבי, כמקרה הפסיל**, והוא הרשע שאין נפשו מתקיימת לאחר מותו, ונאמר עליו (במדבר ט"ו ל"א) **"הקרת תפירת הנפש ההיא"**, גם **אני יקרני**, שמא אין שום נפש נשאת לאחר מיתת הגוף, ואף לא נפש הצדיק, ואף הזכיר את ראיית הפילוסופים לכך שאין הנפש דבר רוחני המתקיים גם אחרי מיתת הגוף, כי אם כן הוא הדבר, בהכרח שכל מיני הנפשות שוות זו לזו [כי לשיטתם לא מסתבר שיתן ה' לאדם אחד נפש משובחת יותר משל חברו], ואם כן צריכה להיות חכמת כולם שוה, **ולמה חכמתי אני אז יתר**, ומכך שיש אדם אחד החכם יותר מחבירו, זו ראייה שהנפש היא כמו כל שאר החושים הגשמיים, אלא שהיא דקה ומשובחת יותר, וכשם שיש אדם הרואה טוב יותר או שיש לו כח יותר, כך יש אדם חכם יותר, אך כשם שכל החושים ימותו במיתת הגוף, כך הנפש תמות עם הגוף, ולא תישאר לאחר מכן, **וידברתי בלבי שגם זה הבל**, ובודאי הנפש נשאת לאחר המוות, ואמנם בתחילת יצירת האדם ניתנת בו הנפש כמו שאר החושים שבגופו, אך היא מוכנה מטבעה לקבל השפעה עליונה להיעשות נפש רוחנית ונצחית, על ידי מעשים טובים ועיון בדרכי החכמה, ואז היא מתקיימת לעולם, ואינה תלויה בקיום הגוף. (טז) ומביא ראייה לדבריו, שהנפש נשאת לאחר מיתת הגוף, **כי אין זכרון לחכם עם הפסיל לעולם** - כי לעולם אין השתוות בין חשיבות החכם לכסיל [וזכרון] הוא מלשון קטורת וריח טוב, וכמו שנאמר (ישעיהו ס"ו ג') **"מזכיר לבנה"**, והכוונה להקטרת לבונה, כי ריחו הטוב של החכם

הולך ומשביח מיום ליום, ואילו ריחו של הכסיל נבאש מיום ליום, עד אשר **בשפךר הימים הבאים** - כשימיו שוקעים והוא מזקין, **הכל נשפך** - כל החושים שלו נחלשים, ובכללם כח הנפש, כי אצל הכסיל נשאר כח הנפש כהכנה בלבד, ולא התעצם חוש זה לזכות לנשמה רוחנית, מה שאין כן בחכם שככל שהוא מזדקן נחלשים רק חושיו הגשמיים, ואילו נפשו ושכלו מתגברים והולכים, והרי זו ראייה שזכה לנשמה רוחנית עליונה, **ואיך יתכן לומר שימות החכם עם הפסיל** במיתה שוה, ובמיתתם תאבד הנפש, והרי אם כן היתה הנפש צריכה להחלש גם אצל החכם, וזו ראייה שאצל החכם הנפש נעשית כח רוחני עליון, שאינו גווע במיתת הגוף. (יז) עתה התחיל לחקור את הענין הנראה בעולם הזה, שיש צדיק ורע לו, ורשע וטוב לו, ועל כך פותח ואומר, **ושנאתי את החיים בעולם הזה, כי רע עלי המעשה, שנעשה תחת השמש** - שכל העולם הזה מתנהג 'תחת השמש', כלומר לפי המזל, **כי מחמת כן הכל נראה הבל ורעות רוח**, כי אין הטוב והרע בעולם הזה באים לפי מעשי בני האדם, הטובים והרעים, אלא לפי מזלם. (יח) **ושנאתי אני מחמת כן את כל עמלי שאני עמל** בדברים שהם **תחת השמש, שאניחנו לאדם שיהיה אחריו**. (יט) ומבאר מדוע שנא את עמלו שישאר לאדם שיהיה אחריו, **ומי יודע, החכם יהיה אותו אדם או סכל**, והרי אפילו אם יהיה סכל יקבל מכח המזל את כל מה שעמלתי בו, **וישלט בכל עמלי שעמלתי ושיחכמתי תחת השמש, גם זה הבל**. (כ) **וסבותי אני ליאש את לבי, על כל העמל שעמלתי תחת השמש**, כי שנאתי את רוע הדבר, שיהיה הכל תלוי רק במזל. (כא) **כי יש אדם שעמלו בחכמה ובעצת ובכשרון, ולאדם שלא עמל בו יתנונו חלקו, גם זה הבל ורעה רבה**, כי נראה הדבר כאילו אין הקדוש ברוך הוא משגיח על הארץ. (כב) **כי אם הדבר כן, שהכל תלוי רק במזל ולא בהשגחת ה' כלל**, אם כן מה הנה [מה התועלת שתתקיים] **לאדם בכל עמלו, וברעיון לבו, שהוא עמל תחת השמש**. (כג) **כי כל ימיו מכאבים, וכעס ענינו** - מנהגו בכעס, **גם בלילה לא שפך לבו במנוחה**, כי ירהר ויחלום על המכאובים והכעסים שהיו לו ביום, **גם זה הבל הוא**. (כד) **אין טוב באדם** - לא יתכן שכל הטוב שיהיה לאדם הוא בכך **שיאכל ושתה, והראה את נפשו טוב בעמלו**, כי

באכילה ושתייה שוה האדם לבהמה, ולכן כמעט והתיאש מכל עמלו. אך אחר כך סתר טענות אלו, ואמר, כי **גם זה** שהרשע נוטל את מה שהתייגע בו הצדיק, אין זה מחמת סילוק ההשגחה כפי שחשב בתחילה, אלא אדרבה, **ראיתי אני כי מיד האלהים היא**, בהשגחתו. **(כה) כי מי יאכל, ומי יחוש - ומי ימהר לבלוע את שכר עמלי, חוץ ממני, ובודאי שלפי האמת מי שטרח הוא שיקבל שכר עמלו, וכפי שיבאר בפסוק הבא. (כו)** ומבאר את התשובה לשאלה זו, שנראה לפעמים צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, **כי לאדם שטוב לפניו** [-לפני ה'] **נתן חכמה ודעת ושמחה**, להבין שהשכר האמיתי הוא בעולם הבא, ולכן גם אם באים עליו יסורים בעולם הזה הרי הם כאין ואפס לעומת חיי העולם הבא, ולכן הוא שמח בעולם הזה גם אם יש לו יסורים ודברים הנראים רעים, **ולחוטא נתן ענין לאסוף - ואף שהחוטא אסף לעצמו מעט מעשים טובים, ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים - הרי זה כאילו אספם וכנסם כדי לתת אותם לצדיק שהוא טוב לפני ה', כי על ידי שהרשע גוזל מהצדיק ממון, מקבל הצדיק את שכרו של הרשע בעולם הבא, ובודאי עבור הצדיק זו החלפה טובה, שעבור מעט צער ועוני שיש לו בעולם הזה יקבל שכר טוב ונצחי בעולם הבא, ואילו עבור הרשע גם זה הבל ורעות רוח, שקיבל שכר מצוותיו במעט ממון בעולם הזה, ונכרת מהעולם הבא, ואם כן בודאי שאני הוא שאוכל את שכר עמלי, ולא אחר.**

פרק ג (א) עתה התחיל לחקור על כח הבחירה שבאדם, כי ראה במחזה הנבואה **שלכל זמן, ועת לכל חפץ** - גם לדברים הנראים כתלויים בחפצו ובבחירתו של האדם, כמו חטאיהם של ישראל וחורבן בית המקדש, יש עת קבוע **תחת השמים**, ואם כן לכאורה זו ראייה שאין הדברים תלויים כלל בבחירת האדם, ומבאר את כל הדברים שנראו לו בנבואה. **(ב) עת ללדת**, שנאמר על זמן הגאולה (ישעיהו נ"ד א') **"רני עקרה לא ילדה"**, ועת למוות, שנאמר בחטא המרגלים במדבר (במדבר י"ד ל"ה) **"במדבר הזה יתמו וישם ימותו"**. **עת לטעת**, שנאמר על זמן הגאולה (עמוס ט' ט"ו) **"ויטעיתם על אדמתם"**, ועת לעקור נטוע, שנאמר על זמן הגלות (דברים כ"ט כ"ז) **"וינתשם ה' מעל אדמתם"**. **(ג) עת להרוג**, שנאמר על זמן החורבן (איכה ב' ד') **"וינהרג כל ממדי עין"**, ועת לרפוא, שנאמר על זמן

הגאולה (ירמיהו ל"ג ו') **"הנני מעלה לה ארקה ומרפא ורפאתים"**. **עת לפרוץ**, שנאמר על זמן החורבן (עמוס ד' ג') **"ופרצים תצאנה"**, ועת לבנות, שנאמר על זמן הגאולה (עמוס ט' י"א) **"ובנניתה כימי עולם"**. **(ד) עת לבבות**, שנאמר על זמן החורבן (איכה א' ב') **"בכו תבכה בלילה"**, ועת לשחוק, שנאמר על זמן הגאולה (תהלים קכ"ו ב') **"אז ימלא שחוק פיניו"**. **עת ספוד**, שנאמר על זמן החורבן (ישעיהו כ"ב י"ב) **"ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד"**, ועת רקוד, שנאמר על זמן הגאולה (זכריה ח' ה') **"ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה"**. **(ה) עת להשליך אבנים**, שנאמר על זמן החורבן (איכה ד' א') **"תשתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות"**, ועת כנוס אבנים, שנאמר (ישעיהו כ"ח ט"ז) **"הנני יסד בציון אבן"**. **עת להבוק**, שנאמר (שיר השירים ב' ו') **"שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני"**, ועת לרחק מחבק, שנאמר (ישעיהו ו' י"ב) **"ורחק ה' את האדם"**. **(ו) עת לבקש**, שנאמר (דברים ד' כ"ט) **"ובקשפתם משם את ה' אלהיך"**, ועת לאבד, שנאמר (ויקרא כ"ו ל"ח) **"ואבדתם בגוים"**. **עת לשמור**, שנאמר (תהלים קכ"א ד') **"הנה לא ינום ולא ישון שומר ישראל"**, ועת להשליך, שנאמר (דברים כ"ט כ"ז) **"וינשלקם אל ארץ אחרת ביום הזה"**. **(ז) עת לקרוע**, שנאמר (שמואל א' ט"ו כ"ח) **"קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך"**, ועת לתפור, שנאמר (יחזקאל ל"ז י"ז) **"והיו לאחדים בידך"**. **עת לחשות**, שנאמר (ישעיהו מ"ב י"ד) **"החשיתי מעולם אחריש"**, ועת לדבר, שנאמר (ישעיהו מ' ב') **"ידברו על לב ורושלים"**. **(ח) עת לאהב**, שנאמר (מלאכי א' ב') **"אהבתי אתכם אמר ה'", ועת לשנא**, שנאמר (ירמיהו י"ב ח') **"נתנה עלי בקולה על פן שנאתיה"**. **עת מלחמה**, שנאמר (ישעיהו ס"ג י"י) **"ויקהף להם לאויב"**, ועת שלום, שנאמר (ישעיהו ס"ו י"ב) **"הנני נטה אליה כנהר שלום"**. **(ט) וכיון שכל הדברים הללו נגזרו קודם אותו הזמן, בין הדברים הטובים ובין הדברים הרעים, אם כן מה יתרון העושה מצוות ועוסק בתורה באשר הוא עמל. (י) אך חוזר ואומר, ראיתי בשכלי את הענין - התורה והמצוות אשר נתן אלהים לבני האדם לענות בו - לעסוק ולהתייגע בו, והבנתי שאין בזה כל קושיה מכך שנגזר הדבר להיעשות. (יא) והתשובה לשאלתו, מה התועלת בכל**

עמלו בתורה ובמצוות אם כבר ראה בנבואה את כל מה שעתידי להיות, כי אמנם **את הכל עשה ה' יפה בעתו**, שקבע זמן לכל דבר, אבל גם **את העולם נתן בלבם** - בבחירתם, **מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף**, כלומר, כך עשה ה' בחכמתו שאינה מושגת בשכלינו, שלא יהיה מוכן לפני האדם כל מעשה המצוה או העבירה לעשותו מתחילתו ועד סופו, ומכל מקום תישאר לו בחירה להטותו לכאן או לכאן [ובהמשך דבריו (פסוקים י"ד-ט"ו)] יבאר מדוע אין ידיעת ה' סותרת את הבחירה]. **(יב)** וכיון שעשיית הטוב תלויה בבחירת האדם, ועל כך יש לו שכר טוב, אם כן **ידעתי כי אין טוב בם** [-בחי האדם] **כי אם לשמוח במעשיו הטובים, ולעשות טוב בְּחִינּוֹ**. (יג) מוסיף ומבאר מדוע אין לאדם לשמוח בטובות העולם הזה, **וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל עמלו, מתת אלהים היא**, כי לא כל אדם זוכה לעשירות, ולא כל אחד יכול לשמור על עצמו שהעושר לא יטהו מדרך הישר, אלא רק בעזר אלוהי, ולכן טוב לאדם שלא יתנסה בנסיון העשירות, וישמח רק במעשיו הטובים. **(יד)** עתה פונה לבאר מדוע ידיעת ה' את העתיד להיות אינה סותרת את בחירת האדם, ופותח בשאלה ואומר, **הרי ידעתי, כי כל אשר יעשה האלהים, הוא יהיה לעולם, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע**, וכיון שאצל ה' הידיעה היא כמו מעשה, אם כן כאשר יודע הוא דבר העתיד להיות נחשב הדבר כאילו כבר נעשה בפועל, ואין הדבר יכול להשתנות, ואיך יתכן לומר שיש לאדם אפשרות לבחור בין טוב לרע, כאשר ה' יודע כבר מתחילה מה יעשה האדם, **והאלהים הרי עשה שיִראו מלפניו** בכך שצוה על האדם לבחור בטוב, ואם אין לאדם אפשרות לבחור בין טוב לרע, אין מקום ליראה. **(טו)** ומשיב על כך, כיון שאצל ה' יתברך אין קדימה ואיחור בזמן, כי ה'זמן' הוא דבר הקיים רק בעולם הזה שתחת השמש, ואם כן אצלו הכל בבחינת 'הוה', וכאילו **מה שהיה בעבר כבר הוא קיים בהוה, ואשר עתיד להיות הוא כאילו כבר היה**, וכשם שידעת האדם את מה שנעשה בהוה אינה סותרת את הבחירה, כך ידיעת ה' את העתיד להיות אינה סותרת את בחירת האדם, ואף שאין לנו השגה כיצד יתכן הדבר, הרי דבר זה הוא פשוט ומוכרח שאין ידיעת ה' דומה לידיעתנו, וכיון

שידיעתו היא ממין אחר, הרי זו ידיעה המקיפה את כל מה שמכונה אצל האדם כ'עבר' ו'עתיד', ואין ידיעה זו סותרת את בחירתנו. והטעם שברא ה' את האדם באופן זה שיש לו בחירה, **והאלהים יבקש את נרדף** - כיון שה' מבקש את הנרדף מיצרו הרע ומתגבר עליו, וכן את הנרדף ממזלו הרע ואף על פי כן עובד את ה' כראוי, לתת להם שכר טוב, והעושה כן הרי הוא עדיף מהמלאכים העובדים את ה' בלא שיהיו נרדפים מהיצר ומהמזל. **(טז)** וממשיך לעורר דברים הנראים כתמוהים בסדר ההנהגה בעולם, **ועוד ראיתי ברוח הקודש את העתיד להיות תחת השמש**, כי יהיה דור אחד שיעוותו משפט באופן גרוע כל כך, עד **שמקום המִשְׁפָּט - במקום שיעשו משפט לחייב את האדם ממון, שמה הרשע**, כי באמת לא היה חייב בדינו, **ומקום הצדק** - ומה שיצדיקו את בעל דינו ויפטרו אותו, **שמה הרשע**, כי באמת הוא רשע שראוי לחייבו בדין, ונראה שה' מסלק השגחתו ומניח להם לשפוט זה את זה בחוקי רשע. **(יז)** אך **אמרתי אני בלבי** שאין זו קושיה, כי **את הצדיק ואת הרשע יִשְׁפֹּט באמת האלהים**, והצדיק שיצא חייב בדינו זהו כיון שנגזר עליו מאת ה' להפסיד את אותו ממון, והרשע שנפטר בדינו זהו גם כן מחמת גזירת ה' שקדמה לכך, והשופטים הרשעים היו רק השליחים לקיים את רצון ה' האמיתי, אך אין להקשות אם כן מדוע ייענשו השופטים הרשעים, **כי עת לכל חפץ ועל כל המעשה שם** - הגם שנגזר על המעשה שיקרה, אך לא נגזר מי הוא שיעשה כן, אלא שבאותו זמן של הגזירה יש בחירה לאדם לבחור ברע ולעשות את אותו מעשה [אך לולא הגזירה לא היה יכול השופט להרע לו אפילו בבחירתו, כי ה' היה מצילו ממנו, ואילו לאחר שנגזרה הגזירה ניתנה אפשרות לשופט לבחור ברע, והוא נענש על בחירה זו. אמנם אם לא היה השופט בוחר ברע, היה ההפסד מגיע אליו בדרך אחרת, כפי שנגזר עליו]. **(יח)** מוסיף ואומר, אין להקשות מדוע לא ביטל ה' את עצתם של המון העם באותו דור שבחרו בדיינים אלו המעוותים משפט, כי **אמרתי אני בלבי**, שהניח ה' את הדבר **על דברת** - להנהיג **בני האדם לבָּרֵם האלהים** - שיבררו ויבחרו להם את הדיינים [המכונים 'אלהים', לשון שררה], ולא השבית וביטל את עצתם, **ולראות בכך שָׁהִם נחשבים כבָּהֶמָה**, כי הסתלק מהם כה השכל, שהיא

הנשמה האלוהית, ונשארו בהם רק כוחות הגוף הדומים לבהמה, ולכן **הָמָה לָהֶם** - הם מנהיגים את עצמם ובוחרים לעצמם מנהיגים רשעים. (יט) **כִּי מִקֶּרֶה בְּנֵי הָאָדָם הֵלְלוּ, וּמִקֶּרֶה** [-הרי הוא כמו מקרה] **הַבְּהֵמָה**, כי הם נוהגים במעשיהם על דרך המקרה ולא על פי הנהגת השכל, **וּמִקֶּרֶה אֶחָד** יהיה **לָהֶם** בסופם, כי **כָּמוֹת זֶה בֶּן מוֹת זֶה**, ולא תהיה להם השארת הנפש לאחר המיתה, **וְרוּחַ אֶחָד לְכָל, וּמוֹתָר הָאָדָם** הזה **מִן הַבְּהֵמָה אֵין**, כי מנהגו כמנהג הבהמה, **כִּי הִכַּל הָאָדָם הֵבֵל**. (כ) והסיבה שגרמה לאותם בני אדם שלא לנהוג על פי שכלם אלא על פי המקרים וכדרך הבהמות, כי נראה בעיניהם **שֶׁהִכַּל הוֹלֵךְ אֶל מְקוֹם אֶחָד, הִכַּל הִּיָּה מִן הָעֶפֶר, וְהִכַּל שָׁב אֶל הָעֶפֶר**. (כא) ולפי טעותם, שאינם רואים ומכירים בנשמת האדם שהיא רוחנית ועשויה להתקיים גם לאחר המוות, אומרים הם כי **מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֵלָה הִיא לְמַעַלָּה, וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הִירְדָּת הִיא לְמַטָּה לְאַרֶּץ**, אלא סבורים הם שכל הרוחות שוות, של האדם ושל הבהמה, ולכן הם נוהגים בחייהם כבהמות. (כב) עתה בא לבטל את דעת האומרים שעיקר תכליתו של האדם היא לעסוק בעיונים ובמושכלות, ואינו צריך לעסוק בגופו במעשים טובים ומצוות, ועל כך משיב ואומר, **וְרֵאִיתִי, כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׁמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׁיו הַנַּעֲשִׂים בְּגוּפוֹ**, ולא יסתפק רק בשכלו הטוב, והטעם לכך, **כִּי הוּא חֲלָקוֹ** של הגוף, מאחר והעיון השכלי אינו יכול להביא את הגוף לעולם הבא, ואם לא יעשה מעשים טובים בגופו, **כִּי מִי יִבְיָאנוּ לְרֵאוֹת בְּטוֹב הַצִּפּוֹן** לעתיד לבוא, **בְּמָה שִׁיְהִיָּה אַחֲרָיו** - אחרי מותו, כי השכל ועיוניו אינם יכולים ליכך את הגוף, ורק המצוות המעשיות מביאות את הגוף לשלימותו ומקדשות אותו, ולכן יש לאדם לשמוח בעשיית המעשים הטובים [וגם רומז בכך שהשכל עיוני לבדו יכול להטעות את האדם בהבנת המושכלות, כי אין השכל יכול להשיג בשלימות את הדברים שאינם מושגים בחושי האדם, ולכן טוב יותר לסמוך על הקבלה ולעסוק במצוות המעשיות כפי שציוה ה'].

פרק ד (א) לאחר שביאר שאף בחירת בני האדם בטוב או ברע מוגבלת לגזירה שנגזרה קודם לכן, ואם הזיק הרשע לצדיק זהו מחמת שנגזר על הצדיק הפסד זה, עתה מתאר את מה

שראה ברוח הקודש, שיהיו דורות מקולקלים כל כך, עד שה' יסלק מהם את השגחתו בעולם הזה, **וְשִׁבְתִּי אֲנִי וְאֶרְאֶה בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ אֶת כָּל הָעֹשִׂים שְׂבָאוֹת דּוֹרוֹת גְּרוּעִים, אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמַשׁ** - שכל מה שנעשה להם הוא מכח המזלות, בלי השגחה, **וְהִנֵּה דְמַעַת הָעֹשִׂים, וּבִדְרֵךְ כָּל הַהִנְהָגָה הִיא שְׁעָרֵי דְמַעוֹת לֹא נִנְעָלוּ**, אך באותם דורות לא תהיה השגחה אפילו על זה, **וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם** מלמעלה. והסיבה לכך תהיה מחמת רוב רשעותם של אותם דורות, **וּמִיָּד עֹשְׂקֵיהֶם כָּח** - ל'עושים' אותם, והם השטן וכוחותיו, יהיה כח רב באותו זמן להחטיאם שוב ושוב, כי ימנעו מהם את דרכי התשובה לרוב רשעותם, **וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם** מלמעלה, כי כל אותו הדור יהיו מסולקים מההשגחה הפרטית. (ב) **וְשִׁבְתִּי אֲנִי אֶת הַמַּתִּים שְׂכָבָר מֵתוֹ** קודם שהגיע אותו דור מקולקל [ולשון 'שכבר' באה לומר שככל שהם רחוקים מאותו דור כך הם משובחים יותר, כי הקרובים לאותו דור יש להם חלק גדול יותר בלידת אנשי אותו הדור], והם משובחים **מִן הַחַיִּים** שנשארו מהדור שלפני אותו דור מקולקל, **אֲשֶׁר הָמָה חַיִּים עֲדָנָה**, עם אנשי אותו דור, אך לא התקלקלו עמם כל כך. (ג) **וְטוֹב מִשְׁנִיָּהֶם**, מאלו שמתו קודם לכן ומאלו שנשארו חיים עדיין מהדור הקודם, **אֶת אֲשֶׁר עָדָן לֹא הָיָה, אֲשֶׁר לֹא רָאָה אֶת הַמַּעֲשֶׂה הָרַע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ**, כי מי שעדיין לא נולד אין לו שום חלק בהולדת הדור הרע ההוא. (ד) ומבאר מה היא הסיבה לקלקול הגדול של אותו הדור, **וְרֵאִיתִי אֲנִי בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ אֶת כָּל עֵמֶל וְאֶת כָּל כְּשָׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה, כִּי הִכַּל הִיא קִנְיָתָה אִישׁ מִרְעָהוּ**, וכיון שרק מכח הקנאה נעשה הכל, **גַּם מַעֲשֵׂה זֶה הוּא הֵבֵל וְרַעוּת רוּחַ**. (ה) אף שהרשעים מקבלים שכר מצוותיהם בעולם הזה, הרי **הַכָּסִיל** - הרשע שבאותו דור, **חִבֵּק אֶת יָדָיו** ואינו עושה מצוות כלל, וכיון שאין לו אפילו שכר בעולם הזה, אין לו מהיכן להתפרנס, **וְאָכַל אֶת בִּשְׁרוֹ**, וזו מליצה למי שאין לו מה לאכול, ואוכל את בשר עצמו. (ו) ואפילו הצדיקים שבאותו דור, מוטב להם שלא נבראו, כי הרי ה' יכול לתת שכר טוב גם למי שלא נברא כלל, אלא שהנשמה מתביישת לקבל שכר כשלא עשתה כל פעולה לשם כך, ומכל מקום **טוֹב הִיָּה לָהֶם מִלֹּא כֹף נָחַת** - שכר קטן שהיה להם כמתנת חנם מה', אף שיש בו בושה מסוימת, **מִמֵּלֶא חֲפִינִים** שכר שיהיה להם על

ידי העֶמֶל שיעמלו בעולם הזה, וְרַעוּת רוּחַ - כי תהיה להם רעות רוח כשיראו את כל המעשים הרעים שבאותו הדור. (ז) וְשִׁבְתִּי אֲנִי להתבונן בדבר, וְאָרָא מה היא הסיבה לכך שנעשה הָבֵל ורשע תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. (ח) כי יש באדם שלש נפשות: א. הנפש האלהית, שהיא כח השכל שבו, והיא הנשמה. ב. הנפש החיונית, שממנה הוא מתעורר לרצונותיו והרגשותיו. ג. הנפש הבהמית, שהיא המקיימת את הגוף, ועל פי זה מבאר את החסרון שיש באדם, כי יֵשׁ אֶחָד, וזו הנפש הרוחנית העליונה, וְאֵין שְׁנֵי לעזור לו, כי הנפש החיונית והנפש הבהמית מתנגדות לנפש הרוחנית, גַּם בֵּן וְאִחַ אֵין לו, כי לצורה השכלית המובדלת מהחומר אין קירבה ויחס לשום כח אחר, ואילו שתי הנפשות האחרות מושכות את הנפש השכלית להיות עמהם, ללכת אחרי התאוות הגשמיות, וְאֵין קֶץ לְכָל עֲמָלוֹ של כח השכל, גַּם עֵינֵינוּ לֹא תִשָּׁבַע עֲשֶׂר, וְלִמִּי אֲנִי עֹמֵל - ואין הנשמה מתעוררת לשאול את עצמה עבור מי היא עמלה בהשגת הבלי העולם הזה, וּמַחְסֹר אֵת נַפְשִׁי בגלל זה מְטוֹבָה אמיתית ורוחנית, והרי כל העמל הזה הוא עבור הנפשות השפלות, החיונית והבהמית, שהן נהנות מעניני העולם הזה, ועבורם מחסרת הנשמה מעצמה את הטובה האמיתית והנצחית, גַּם זֶה הָבֵל וְעֵנָן רָע הוּא. (ט) טוֹבִים וחזקים הם הַשָּׁנִים - הנפש החיונית והנפש הבהמית מִן הָאֶחָד - מהנשמה העליונה, שהיא לבדה, אֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם שָׂכָר טוֹב בְּעֵמָלָם, כי הם מקבלים את הנאותיהם מיד עם עשיית המעשים, ואילו הנשמה מקבלת את שכרה רק לאחר זמן. (י) כִּי אִם יַפְלוּ - אם יארע חסרון באחת הנפשות הללו, החיונית או הבהמית, הָאֶחָד יָקִים אֵת חֲבֵרוֹ, כי הן עוזרות ומסייעות זו לזו [כי הנפש החיונית מתעוררת לסייע לגוף בעת שיש בו חסרון, וכן להיפך], וְאֵילוֹ הָאֶחָד שְׂפֹל - אם יש חסרון בנשמה, שתפול ממדרגתה, וְאֵין שְׁנֵי שיבוא לְהַקִּימוֹ. (יא) גַּם אִם יִשְׁכָּבוּ שְׁנַיִם - שתי נפשות שפלות אלו, וְחָס לָהֶם, כי יכולות הן להוציא יחד דברים מהכח אל הפועל, וְלֶאֱחָד לבדו, שזו הנשמה, אֵיךְ יִחַם. (יב) וְאִם יִתְקַפוּ הָאֶחָד - וגם אם יהיה מי שיחזק את כח הנשמה האחת, הַשָּׁנִים - שתי נפשות אלו, החיונית והבהמית, יַעֲמִדוּ נִגְדֵוּ. וְהַחוּט הַמְּשֻׁלָּשׁ לֹא בְמַהְרָה יִנָּתֵק - וכל שכן כאשר התחילו שתי הנפשות הללו למשוך אחריהן גם את הנשמה,

ונעשו כחבל חזק בן שלשה חוטים, ללכת אחרי התאוות הגשמיות, שקשה לחזור ולנתקם זה מזה. (יג) אמנם לכאורה יקשה אם כן מדוע באמת ברא ה' את האדם בצורה כזו, שיש בו שתי כוחות המתנגדים אל הכח האחד של הנשמה, אך אין זו קושיה, כי לפי האמת טוֹב יֵלֵד מִסָּפֵן וְחֶכֶם - הנשמה האלוהית הבאה אל האדם בהיותו בן שלש עשרה שנים, היא טובה ועדיפה מִמְלֶךְ זָקֵן וְכִסִּיל - מכח הנפש הבהמית שהוא כבר 'זקן', כי הוא מחובר לאדם מעת לידתו, ומכנהו 'כסיל' כיון שכח זה מעוררו להתאוות לדברים שסופם רע עבורו, ככסיל שאינו רואה את הנולד, אֲשֶׁר לֹא יָדַע לְהִזָּהֵר עוֹד מהנפש העליונה, ובקלות יכול האדם להשליט את כח שכלו ונפשו העליונה על נפשו הבהמית. (יד) כִּי מִבֵּית הַסּוּרִים יֵצֵא לְמֹלֶךְ - כי נתן ה' בטבע האדם שתהיה הנפש הבהמית אסורה במאסר השכל, שהוא ישלוט עליה, וכאשר אין האדם משליט את נשמתו על יצריו ועל נפשו הבהמית, הרי היא יוצאת מאותו בית האסורים שהיתה בו כדי למלוך על האדם, אך דבר זה כבר נעשה בבחירתו של האדם, כִּי גַם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלֵד רָשׁ - כי גם בשעה שנולד האדם, שיש בו רק את הנפש הבהמית ולא את הנפש השכלית, הרי נפש זו עניה היא, ואין לה יכולת לעשות דברים חדשים, בלי כח השכל שנותן לה את המחשבות והרצונות, ואם כן האדם בבחירתו הוא זה שמשליט על עצמו כח זה. (טו) רָאִיתִי אֵת כָּל הַחַיִּים בדור הרע הזה, ואפילו שהם צדיקים הנקראים 'חיים', הַמְהֻלְכִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עִם הַיָּלֵד הַשָּׁנִי - עם הנפש האלוהית, שהיא מכוּנה 'ילד' [כמבואר בפסוק י"ג], אֲשֶׁר יַעֲמִד תַּחְתָּיו - שנפש זו עומדת למלוך אצל הצדיקים תחת הנפש הבהמית המושלת על הרשעים. (טז) והם רואים כי אֵין קֶץ לְכָל הָעַם - לא נעשה סוף וכליון לכל הרשעים שבדור, לְכָל אֲשֶׁר הָיָה לַפְּנִיָּה, ואין כל רעה מגיעה אליהם, ולכן גַּם הָאֲחֵרוֹנִים, והם הצדיקים המוזכרים בפסוק הקודם, לֹא יִשְׁמְחוּ בו - אינם עובדים את ה' בשמחה, כִּי גַם דבר זֶה שהם עושים את המעשים הטובים בעצבות, הוא הָבֵל וְרַעִיוֹן רוּחַ, כי העובדים את ה' בעצבות יכולים בקלות ליפול ממדרגתם. (יז) כיון שתיאר את הדור הרע הזה, שמחמת קלקולו הסיר ממנו ה' את השגחתו, מזהיר את האדם ואומר, שְׁמֹר רִגְלְךָ פָּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים - כאשר תלך לעסוק

ולחקור בענינים האלוהיים, ותראה שאינך יכול להבין את הנהגת ה' בדור שכזה, הישמר והיזהר שלא תכפור בהשגחה ולא תייחס שום חסרון להנהגת ה', כי התבאר שלפעמים נוהג ה' בדרך זו כעונש לאנשי הדור על מעשיהם המקולקלים, **וְקָרֹב לְשֹׁמֵעַ** - ואם כן קל להבין את מה שנראה באותו הדור, כי כיון שהסתלקה מהם ההשגחה והרי הם נתונים תחת שלטון המזלות, לא יקשה בעיניך הטוב שיש לרשע, **מִתַּת הַכְּסִילִים זָבַח** - כי זו ההשפעה שיש לרשע מכח המזלות [ויכסילים' האמורים כאן זהו כינוי לכוכבים ולמזלות], **כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע** לרשע, אלא הם משפיעים כפי טבעם, ויתכן שיושפע בעולם הזה טוב לרשע, אך לעתיד לבוא יתן הקדוש ברוך הוא עונש לרשעים ושכר טוב לצדיקים.

פֶּרֶק ה' (א) פונה עתה לכל אדם מישראל, ומזהירו, אם תראה שה' נוהג עמך במידת הדין, המכונה 'אלהים', **אֵל תִּבְהַל עַל פִּיךָ, וְלִבְךָ אֵל יִמָּהֵר לְהוֹצִיא דָּבָר** - אל תדבר דיבור ואל תהרהר הרהור **לִפְנֵי הַנְּהִיגָה הָאֱלֹהִים**, שהיא הנהגת מידת הדין, לטעון טענות נגד הנהגה זו, **כִּי הָאֱלֹהִים בְּשִׁמְיָם וְאֹתָהּ עַל הָאָרֶץ**, וכגבוה שמים מארץ כן גבוהות דרכיו ומחשבותיו מהאדם, **עַל כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מַעֲטִים. (ב)** ומוסיף לתת טעם מדוע ימעט האדם את דבריו, **כִּי בֹא הַחֲלוּם בְּרֵב עֵינָיו** - כשם שבזמן שהאדם חולם אין השכל שולט בו, ומחמת שנשאר בו באותה שעה כח הדמיון לבדו הרי הוא מראה לו דברים כוזבים מתוך מה שנתפס בדמיונו, ללא משפט השכל, **וְקוֹל כְּסִיל בְּרֵב דְּבָרִים** - כך כשהאדם מרבה לדבר דברים אין השכל יכול להשגיח על כל דיבור, ומתוך ריבוי הדברים נשמע גם קול כסיל, שהוא דבר כוזב שעלה בדמיונו. **(ג)** וכיון שיש להזהר כל כך בדברים שמדבר האדם לפני ה', לכן אפילו בעת צרה, **כַּאֲשֶׁר תִּדְרֹךְ נֶדֶר לְאֱלֹהִים**, שזהו זמן הראוי לנדור [והיינו כאשר נוהג ה' עם האדם במידת הדין המכונה 'אלהים'], מכל מקום **אַל תֵּאָחֵז לְשִׁלְמוֹ**, כי אמנם הנודר מרצונו יכול לעכב את נדרו עד שיעברו שלשה רגלים, אך הנודר בעת צרה צריך לקיים את נדרו מיד, **כִּי אֵין חֶפֶץ** - אין בחירה ורצון ב**כְּסִילִים**, ויש מי שינדור נדר [בלא לומר שיעשנו רק אם ינצל מהצרה], וכשיראה שלא נמלט מהצרה יסרב לשלמו, וזהו שלא כדן, ולכן **אֵת אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ, שְׁלֵם מִיד.** **(ד)** ואם אין לך לשלם מיד, **טוֹב**

יותר **אֲשֶׁר לֹא תִדְרֹךְ** כלל, **מִשֶּׁתִּדְרֹךְ וְלֹא תִשְׁלֵם**, כי אפילו אם תנדור בפירוש שתעשה דבר מסוים רק אם תינצל מהצרה, יתכן שלאחר שתינצל מהצרה תתחרט ותרצה להישאל על נדך, ואם לא תהיה זו חרטה גמורה לא יתבטל הנדר באמת, ולכן מוטב יותר שלא תנדור כלל. **(ה)** **אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ**, על ידי שתנדור נדר ולא תקיימו, **לְחֹטִיא אֶת בְּשָׁרְךָ, וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמִּלֶּאכֶה** - השליח הבא לגבות את מה שנדרת, **כִּי שִׁנְגָה הִיא**, ותרצה להישאל על הנדר בטענה שהוא נדר בטעות. עתה חוזר להזהיר על מה שפתח בו, שדברך לפני ה' יהיו מועטים, כי אולי ברוב הדברים תבוא להתריס ולהתחרט על המעשים הטובים שעשית, כי תחשוב שאין לך תועלת מהם, **לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלְךָ**, במה שתהא תוהה על הטובות הראשונות שעשית, **וְחָבַל אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ** - יפסיד לך את שכר מעשיך הטובים שכבר עשית. **(ו)** **כִּי** - ואפילו **בְּרֵב חֲלָמוֹת, וְהִבְלִים, וְדְבָרִים הַרְבֵּה** שיבהילוך, ויכחישו לך את השגחת ה' בעולם, וירצו להסיר אותך מאמונתך בה', אל תשמע להם, **כִּי** - אלא רק **אֶת הָאֱלֹהִים יֵרָא.** **(ז)** וממשיך לבאר ולומר, כי גם **אִם עָשָׂךְ רֶשַׁע, וְגָזַל מִשְׁפָּט וְצָדִק, תִּרְאֶה בְּמִדְיָנָה**, ונראה הדבר כאילו מניח ה' לרשעים לעשות כרצונם בעולם, **אַל תִּתְּנָה עַל הַחֶפֶץ** - על רצון ה', כיצד הוא מניח להם לעשות כן, **כִּי ה' הַנִּמְצָא בַּמָּקוֹם גָּבֹהַּ מֵעַל גְּבוּהָ, שֹׁמֵר** - ממתין עד שתתמלא סאת עוונותיהם ויגיע זמנם, ובינתיים הוא מאריך אפו שלא להענישם מיד, **וְגִבְהִים עָלֵיהֶם** - כאשר ירצה ה' להפרע מהם יש לו הרבה שלוחים גבוהים וחזקים לעשות זאת. **(ח)** ולא רק השלוחים הגבוהים והחשובים יכולים לעשות רצון ה' ולהעניש את הרשעים, אלא **וַיִּתְּרוֹן אֶרֶץ כְּנָעַן הִיא** - אפילו הארץ השפלה והנמוכה יש לה יתרון על כל בני האדם היושבים עליה, ועל ידה יכול ה' להעניש את הרשעים, שלא תתן את יבולה, ומביא ראיה ליתרונה של הארץ, כי אפילו **מִלֶּדָה, לְשָׂדֶה נֶעְבֵּד** - צריך הוא את עבודת השדה, כדי שתהיה לו תבואה לאכול. **(ט)** לאחר שסיים לגנות את ההבלים שבחכמה, כלומר, ללמד שלא ישתמש האדם בשכלו כדי להתגאות ולמרוד בעת שמשפיעים לו טובה, וכן לא יתריס כנגד ה' והנהגתו בשעה שבאה עליו הרעה, עתה מגנה את ההבל שבעשירות, ועל כך אומר, הרי **הָאֱהָב כְּסָף, לֹא יִשְׁפַּע**

גופו מהכסף, כי אינו יכול לאכול את הכסף עצמו, ומי אהב בָּהֶמוֹן - ומי שאוהב שיהיה לו המון כסף, לא תבואה - ואינו מוציאו כדי לקנות תבואה לנפשו, והיינו שאינו עושה בו צדקה ומעשים טובים, שזהו הפרי העיקרי של הממון, אלא צוברו כעפר או שמוציאו עבור תאוותיו, גם זה הַבֵּל, כי לא ישבע לעולם מלאסוף המון כסף שאינו מועיל לו כלום, ואין הבל גדול מזה. (י) ומפרש עתה את ההבדל בין מי שעובד עבודת ה', לבין מי שעובד עבודת העולם הזה, כי העוסק בצרכי העולם הזה להרבות לו הון ועושר, הרי אינו יכול לאכול לבדו את הכל, אלא בְּרִבּוֹת הַטּוֹבָה - ככל שתתרבה אצלו הטובה והעשירות, בהכרח שרבו אוֹכְלֶיהָ - יתרבו האוכלים והנהנים ממנה, ואדם זה ישאיר את רוב הונו לבניו או לאחרים, ומה כְּשֶׁרוֹן לְבַעְלֶיהָ - ומה הרווח שיש לבעל ההון מכל רכושו, פִּי אִם רְאוּת עֵינָיו - רק זאת שהוא רואה בעיניו שיש לו הון רב, ועיניו שבעות מכך, אך אינו יכול להשתמש לבדו בכל הונו. (יא) [לפני שיפרש שעובד ה' מקבל לבדו את כל שכרו], מוסיף כי גם לענין המוות יש הבדל ביניהם, כי המוות אצל הצדיק אינו אלא כשינה, כי קודם שימות מראה לו ה' את כל שכרו המוכן לו, ומתוך כך הוא כביכול שבע וישן, ומת מרצון, ולכן מְתוּקָה היא שְׁנַת [מיתת] הָעֶבֶד את ה', כי לאחריו יקבל את כל שכרו, ואף אם אסף מצוות רבות, לא יאכלו אחרים את שכרו, אלא אִם מָעַט וְאִם הִרְבֵּה, יאכל לבדו את כל שכרו. וְהַשְּׂבַע לְעֹשִׂיר - אך הרשע, שבעולם הזה היה עשיר ושבע, קיבל בכך את כל שכר מצוותיו, ושבע זה אֵינָנו מְנִיחַ לוֹ לִישׁוֹן לאחר מותו, כי יצטרך לסבול אז את כל עונש עוונותיו [נמצא, שהרשע מקבל שכרו בעולם הזה, וגם שכר זה אינו אלא שביעת העינים, אך באמת אינו יכול להשתמש בכל ממנו לעצמו, ואחרים נוחלים אותו, ולאחר מותו סובל יסורים על כל עוונותיו. ואילו הצדיק, כל שכרו שמור לו לבדו לעולם הבא, בין מעט ובין הרבה, ואפילו המוות עצמו אינו קשה בעיניו, אלא הוא כשינה מתוקה עבורו]. (יב) ומוסיף עתה ואומר, שאמנם רעה היא לרשע שמקבל שכרו בעולם הזה, אך יֵשׁ רָעָה חוֹלָה אֲשֶׁר רְאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ, שהיא גרועה יותר, בכך שאף בעולם הזה עצמו הַעֹשֶׂר שָׁמֹר לְבַעְלָיו לְרָעָתוֹ, כי גורם לו צער גם בחייו. (יג) ומבאר מהו הצער שנגרם לעשיר

בעולם הזה, וְאֶבֶד הָעֹשֶׂר הֵהוּא בְּעֵינָיו רָע כֵּךְ, עד שיש לו צער על כך שבתחילה היה עשיר, וְהוֹלִיד בּוֹ, וְאִין בִּידּוֹ מְאוּמָה. (יד) כָּאֲשֶׁר יֵצֵא מִבֶּטֶן אִמּוֹ עָרוֹם, כֵּךְ יָשׁוּב לְלֶכְתָּ, כְּשָׁבָא, וּמְאוּמָה לֹא יֵשֵׂא בְּעַמְלּוֹ שְׂיִלֵּךְ בִּידּוֹ. (טו) ומוסיף שבאמת רעה זו אינה רק כשאבד ממנו העושר בחייו, וְגַם זֶה רָעָה חוֹלָה אֲצִל כֹּל עֹשִׂיר, שהרי כשמת אינו לוקח עמו שום דבר מנכסיו, כֹּל עֲמַת שָׁבָא, בּוֹ יִלְךְ לְבֵית עוֹלָמוֹ, וְמָה יִתְּרוֹ לוֹ שְׂיַעֲמַל לְרוּחַ - להבל ולשוא. (טז) גַּם כֹּל יָמָיו בַּחֲשָׁךְ יֵאָכֵל, כי הוא עמל להתעשר, וְכַעַס הִרְבֵּה בַּעֲבֻדָּתוֹ, וְחָלְיוֹ - ונעשה חולה מרוב עמלו, וְקֶצֶף - וכאשר יש לו הפסדים בממונו הוא קוצץ על ה'. (יז) הִנֵּה אֲשֶׁר רְאִיתִי אֲנִי טוֹב לְמִי שֵׁשׁ לוֹ מִמּוֹן יוֹתֵר מִצָּרְכֵי בַּעֲלוֹם הַזֶּה, אֲשֶׁר אִמְנַם יָפָה לְאֹכֹל וְלִשְׁתּוֹת מִמָּה שֶׁנִּתֵּן לוֹ ה', וְלִרְאוּת טוֹבָה - אך יראה לעשות בשאר ממנו דברים טובים, צדקה ומעשים טובים, בְּכָל מָה שֶׁנִּשְׁאָר לוֹ מִעַמְלּוֹ שְׂיַעֲמַל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ, יותר ממה שהוא צריך לְמַסְפָּר יָמֵי חַיָּו אֲשֶׁר נִתֵּן לוֹ הָאֱלֹהִים, ולא יניח את שארית ממנו לאחרים, פִּי הִרִי הוּא חֶלְקוֹ, ואם יעשה בהם צדקה וחסד ישאר לו הממון לעולם, ולמה יתן לאחרים חילו. (יח) ומבאר עתה את גריעות העושר, כי גַּם כֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר נִתֵּן לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׂר וְנִכְסִים, וְהַשְּׁלִיטוֹ לְאֹכֵל מִמֶּנּוּ, וְלִשְׁאֵת אֶת חֶלְקוֹ - ויש לו דעת לקחת עמו את מוֹתֵר עוֹשֵׁרוֹ ונכסיו לעולם הבא, והיינו על ידי שאת כל מה שלא נצרך לו לאכילה ושתייה יתן לצדקה ומעשים טובים, ובכך ישא עמו הכל לעולם הבא, וְלִשְׁמֹחַ עַל יְדֵי זֶה בְּעַמְלּוֹ, וזה באמת חלק טוב ומובחר ביותר שיהיה לאדם, אך צריך הוא לדעת ולזכור כי זֶה מִתַּת אֱלֹהִים הִיא, ולא באה אליו טובה זו מעצמו ומכוחו, אלא רק מאת ה'. (יט) אך יש בדבר זה סכנה, פִּי מַחֲמַת רֹב הַטּוֹבָה הַמוֹשְׁפַעַת עָלָיו, לֹא הִרְבֵּה יִזְכֹּר אֶת יָמָי חַיָּיו - אינו זוכר הרבה שימי חייו הם מועטים, ואינו זוכר פִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה - הוא זה שמספק את צרכיו, וכל זה קורה לו בְּשִׁמְחַת לְבָבוֹ, כי טבע האדם שכאשר הוא שמח בריבוי הטובה שיש לו, אינו מתבונן בכך שהכל בא אליו מיד ה', אלא מרגיש שבכוחו עשה את כל העושר הזה, וכן אינו זוכר את מיעוט ימיו בעולם הזה, ולכן יש סכנה גדולה בעושר, כי אפילו כאשר הוא משתמש בו באופן נכון וראוי, צריך הוא שמירה מיוחדת

ועזרה גדולה מה' שלא יהיה בכלל 'וישמך' ישורון ויבעט', אלא יזכור כי כל העושר בא אליו מאת ה'.

פרק ו (א) מוסיף עתה רעה נוספת שיש בענין העשירות, **יִשְׁרָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ, וְרַבָּה הִיא עַל הָאָדָם** - מצויה היא אצל הרבה בני אדם. **(ב)** **אִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד, וְאִינָּנוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ מִכָּל אֲשֶׁר יִתְּנָהּ, וְלֹא יִשְׁלִיטֵנוּ הָאֱלֹהִים לְאָכְל מִמֶּנּוּ, כִּי אִישׁ נִכְרִי יֹאכְלֵנוּ, זֶה הֶבֶל וְחֲלִי רָע הוּא,** כי אם היה העושר אובד ממנו היה שוכח אותו, אך כאשר העושר קיים נגד עיניו ואיש נכרי נהנה ממנו, זו רעה גדולה ועצומה לאדם, כי הקנאה קשה כשאלו, לראות את פרי יגיעתו ביד אדם זר. **(ג)** ומבאר עתה כי העושר והטובה בעולם הזה אינם מועילים לנפש באמת, כי אפילו **אִם יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה בָּנִים, וְשָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה, וְרַב שְׂיֵהִיו יָמֵי שָׁנָיו** - ויהיו ימי חייו ברבנות וגדולה, והיינו שיהיו לו כל המעלות שיש בעיני העולם הזה, בבנים, חיים ועשירות, **וְנַפְשׁוֹ לֹא תִשָּׁבַע מִן הַטּוֹבָה** - אם לא ישביע את נפשו בעשיית כל הטובות, והיינו כל המצוות המוטלות עליו, הרי יצטרך לבוא שנית בגלגול בגוף אחר, **וְגַם קְבוּרָה לֹא הִיְתָה לוֹ** - קבורת הגוף אינה עבורו, כלומר עבור נשמתו, כי כאשר אין האדם חוזר בגלגול, הרי הקבורה של הגוף היא גניזתו לצורך נשמתו לעתיד לבוא, אך כאשר חוזר הוא בגלגול, הרי יהיה לו גוף אחר לזמן התחיה, וקבורת הגוף הזה אינה עבור נשמתו, אלא לרימה ולתולעה שיאכלו את בשרו, **אֲמַרְתִּי, טוֹב מִמֶּנּוּ הַנָּפֶל. (ד) כִּי** - אשר הנפל הזה **בְּהֶבֶל בָּא וּבַחֲשָׁךְ יֵלֵךְ, וּבַחֲשָׁךְ שָׁמּוֹ יִכָּסֶּה. (ה)** אמנם **גַּם שָׁמַשׁ לֹא רָאָה הַנָּפֶל וְלֹא יָדָע,** ואף על פי כן **נַחַת לָזֶה מָזָה** - יש יותר נחת לנפל מאשר לאותו אדם שצריך להתגלגל שנית, ואינו יודע אם בגלגול השני יתקן את מעשיו כראוי. **(ו)** **וְאֵלּוּ חֵיָה אֲפִילוֹ אֶלְף שָׁנִים פְּעֻמִּים** - בכל גלגול אלף שנים, **וְטוֹבָה לֹא רָאָה** - אם לא זכה להשלים נפשו כראוי, **הֲלֹא אֶל מְקוֹם אֶחָד הַכֹּל הוֹלֵךְ,** כי איבד את גופו ואת נשמתו. **(ז) כָּל עֹמֵל הָאָדָם לְפִיָּהוּ** - כי אותו אדם הנזכר לעיל, שבא בגלגול פעמיים, היה כל עמלו בעולם הזה לצורך אכילת פיו ושאר עניני העולם הזה, **וְגַם הַנָּפֶשׁ לֹא תִמְלָא** - אך לא השלים את נפשו למלא את צרכיה כראוי, ולכן הכל הולך אל מקום אחד. **(ח)** ומבאר את הטעם שבני אדם נוטים להחליף את העולם

הבא בהבלי העולם הזה, **כִּי לִפִּי מֵרָאָה עֵינֵיהֶם, מֶה יוֹתֵר** - מה היתרון שיש **לְחֻכָּם מִן הַכָּסִיל,** והרי בעולם הזה לא ניכר שום הבדל ביניהם, **מֶה לָּעֵנִי יוֹדֵעַ לְהִלָּךְ נֶגֶד הַחַיִּים** - ולכן מי שהוא עני בדעתו, אומר, מה התועלת שתהיה לי מכך שאלך נגד טבע החיים לצער את עצמי בקיום המצוות, והרי איני רואה בעולם הזה כל תועלת שתהיה לי מכך. **(ט)** ואמנם לכאורה באמת יש לתמוה מדוע ברא ה' את העולם בדרך זו, והרי **טוֹב מִרְאָה עֵינַיִם מִהִלָּךְ נֶפֶשׁ** - היה טוב יותר שיראה האדם בעיניו את התועלת של המצוות והמעשים הטובים, מאשר שתצטרך נפשו להלך במחשבתו ולהתבונן מה הדרך הטובה יותר, **גַּם זֶה הֶבֶל וְרַעוּת רוּחַ,** כי התשובה לכך היא גם מהדברים המקובלים מדור לדור וגם מההתבוננות בשכל האדם. **(י)** ומבאר את התשובה לכך, **מֶה שְׂהִיָּה כָּבֵד נִקְרָא שְׁמוֹ** - הרי השכר והעונש הרוחניים, כבר נקראו שמם בדורות הקודמים, כ'גן עדן' ו'גהינם', ומפורסם הדבר אצל כל בני האדם, **וְנוֹדָע אֲשֶׁר הוּא אָדָם** - וגם מובן הדבר בשכל מצד עצם הדבר הידוע שהוא אדם, ולא בעל חיים, ואם לא היו לו חיים לאחר מיתת הגוף, הרי הוא כמו בעלי החיים ואף גרוע מהם, וכיון שיש לאדם שכל המעלה אותו מדרגת בעל חיים, בהכרח יש איזה עונג בעולם אחר המתאים לשכלו כפי מעלתו הרוחנית, כי לשכל אין הנאה בדברים גשמיים. וכיון שהדבר מקובל מדור לדור, ואף מוכרח מצד השכל, אין צורך שיראה זאת האדם בעיניו. ומלבד תשובה זו, **וְלֹא יוֹכַל לָדִין עִם שְׂתַקִּיף מִמֶּנּוּ** - אין האדם יכול להתווכח ולהקשות כנגד הקדוש ברוך הוא, שהוא תקיף ממנו, וחייב האדם לעשות רצון ה' ומצוותיו גם אם אין הדברים מושגים בדעתו. **(יא)** **כִּי יֵשׁ דְּבָרִים הַרְבֵּה מִרְבִּים הֶבֶל** - ואמנם יש בני אדם שיש להם קושיות, אך באמת אלו הם דברים המרבים הבל, כי **מֶה יוֹתֵר לָאָדָם** - מה היתרון שיש לאדם כשיעיין ויקשה בדברים אלו, והרי בין אם הוא מבין ובין אם אינו מבין, עליו לעשות מה שנצטווה מה'. **(יב)** וטעם נוסף לכך שאין לאדם להצטער ולא יקשה בעיניו לוותר על טובות העולם הזה עבור קיום המצוות, **כִּי מִי הוּא שִׂוְדָע מֶה טוֹב בְּאֵמֶת לָאָדָם בְּחַיִּים, בְּמִסְפַּר יָמֵי חַיֵּי הֶבֶל, וְיַעֲשֶׂם כָּצֵל** - שימים אלו חשובים רק כצל עובר, והרי יתכן שמה שנדמה בעיניו כטובה גדולה, כמו העשירות שהוא מתאוה לה, תהיה

שמורה לו לרעתו, **אֲשֶׁר מִי יִגִּיד לָאָדָם מָה יִהְיֶה אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמַשׁ**, והרי אינו יכול לדעת זאת, ואם כן ראוי שלא יקשה בעיניו לוותר על דבר הנראה בעיניו כטובה, כי באמת זו טובה המוטלת בספק ותלויה בעתיד הנעלם ממנו, והוא מוותר עליה עבור טובה אמיתית שה' יתן לו בודאי, שזהו עונג נצחי וקיים.

פרק ז (א) לאחר שגינה גם את השגת העשירות [וכן גינה בתחילה את מעלות החכמה והגבורה כשאינם משמשים לעבודת ה'], מתחיל לשבח את מעלת הצדיק והחכם, ואומר, **טוֹב שֵׁם שִׁישׁ לָאָדָם בְּצַדִּיקוֹתָיו וּבְתוֹרָתוֹ, מִשְׁמֶן טוֹב**, כי כמו השמן המביא אור לעולם, כך תלמיד חכם מאיר גם הוא לעולם, אך בשונה מהשמן הגשמי שהוא כלה לבסוף, הרי הטוב שמשפיע הצדיק בעולם אינו מסתיים, **וַיּוֹם הַמּוֹת טוֹב** אצלו יותר **מִיּוֹם הַחַיָּוִת**, כי ביום המוות חוזרת נשמתו אל האלהים אשר נתנה, ומקבל שכרו ליהנות מזיו השכינה. **(ב)** **טוֹב לָלֶכֶת אֶל בֵּית אָבֶל**, המתאבלים על מת כזה שהוא בבחינת **מַלְכֶּת אֶל בֵּית מִשְׁתֶּה** - שאחר מיתתו הולך אל 'בית המשתה' שלו [וכאילו נאמר, טוב ללכת אל המתאבלים על מי שהלך במיתתו לבית המשתה], כי אצלו יום המוות הוא טוב מאד, **בְּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל הָאָדָם** - כי על ידי מעשיו הטובים בא אל התכלית הראויה לאדם, **וְהָיָה יִתְּן אֶל לְבָבוֹ** - כאשר יראה שעל אף שבחייו היו לצדיק יסורים, מכל מקום נפטר מהעולם בשם טוב, יתן אל ליבו את הדבר האמור בפסוק הבא. **(ג)** כי **טוֹב הוּא הַפֶּעַס** שנוהג ה' עם הצדיקים בעולם הזה, להענישם על עוונותיהם המועטים, **מִשְׁחֹק** שנוהג ה' עם הרשעים בעולם הזה, לתת להם שכר על מצוותיהם המועטות, **כִּי בָרַע פָּנִים** - כאשר ה' מראה לצדיק פנים רעות בעולם הזה, **יֵיטֵב לֵב** הצדיק לשוב אל ה', ויזכה לחיי העולם הבא. **(ד)** **לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אָבֶל**, כי על ידי זה ייטב ליבם לשוב אל ה', **וְלֵב כְּסִילִים בְּבֵית שְׂמָחָה**, ומתוך ריבוי שמחתם הם מתגאים, וכועסים על כל דבר הנעשה בניגוד לרצונם. **(ה)** כשיראה האדם את מיתת הצדיקים בשם טוב לאחר שסבלו יסורים בחייהם, יבין בדעתו כי **טוֹב לִשְׁמֹעַ נְעִירַת חָכָם** - טוב לאדם לקבל על עצמו את היסורים שמביא עליו ה', **מֵאִישׁ שְׂמֵעַ** - המקבל ונהנה משיר **הַכְּסִילִים**, כי שמחתם הבל. **(ו)** ומבאר מדוע שמחת הכסילים היא הבל, **כִּי כָקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר** - כמו

הקוצים הדולקים תחת הסיר, שמשמיעים רעש גדול להראות שגם הם נחשבים לעצים, אך אינם מביאים כל תועלת אמיתית כי הם כבים מהר ואין ממשות אפילו בגחלתם, **כֵּן שֹׁחַק הַכְּסִיל -** כך היא הטובה שיש לרשע בעולם הזה, שמשמיע קולו להראות שיש לו עושר, **וְגַם זֶה הַבֵּל**, כי עושרו כלה מהר, וגם בעוד שהוא קיים אינו שולט עליו ליהנות ממנו.

(ז) **כִּי הָעֶשֶׂק יְהוֹלֵל חָכָם** - הדבר שמטה את החכם מדרך הטוב אל דרך ההוללות, הוא ה'עוֹשֶׂק' שרואה שנעשק הצדיק בעולם הזה, והיינו שרואה צדיק ורע לו, **וַיֵּאבֵד אֶת לֵב מִתְּנָה** - ומחמת כן הוא מאבד את לב החכמה שקיבל במתנה. **(ח)** אבל לפי האמת אין זו קושיה כלל, כי **טוֹב אַחֲרֵית דְּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ**, וטובה היא לצדיקים שתחילתן יסורים בעולם הזה, וסופם שלווה לעולם הבא, **טוֹב לָאָדָם לִהְיוֹת אַרְךְ רוּחַ** ולסבול יסורים, **מִגְּבַה רוּחַ**, המתאוה לראות מיד את טובתו.

(ט) **אֶל תִּבְהַל בְּרוּחְךָ לִכְעוֹס** - כאשר תראה דבר שאינו לרוחך, אל תמהר לכעוס, **כִּי כַעַס בְּחִיק כְּסִילִים יָנוּחַ**. **(י)** **אֶל תֵּאמַר מָה הָיָה**, ותתפלא על כך **שֶׁהַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאַחֲרָה**, שבימים הראשונים היה טוב לצדיקים ואילו עכשיו הטובה באה לרשעים, **כִּי לֹא מִחֲכָמָה שְׂאֵלֶתָ עַל זֶה**. **(יא)** כי **טוֹבָה הַחֲכָמָה** שהיתה לדורות הראשונים **עִם נִחְלָה** - זכות אבות שהיתה להם כנחלה, ומחמת כן באה עליהם טובה גם בעולם הזה, **וַיֵּתֶר לְרֵאֵי הַשָּׁמַשׁ** - טובה יתירה היתה להם, כיון שהשגחת ה' עליהם היתה בבחינת שמש, שזהו הכינוי להשגחה בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, כמו שנאמר (תהלים פ"ד י"ב) **"כִּי שָׁמַשׁ וְיָמָן ה' אֱלֹהִים"**, כי היתה השגחת ה' חזקה עליהם כתוקף השמש בצהריים, ואילו בזמן שאינם עושים רצונו של מקום משולה השגחת ה' עליהם למראה הקשת, כמו שנאמר (יחזקאל א' כ"ח) **"כְּמִרְאָה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעֵינֵי בְּיּוֹם הַקֶּשֶׁם כֵּן מִרְאָה הַנֶּחֱסֵב סָבִיב הוּא מִרְאָה דְמוּת כְּבוֹד ה'"**, כי מראה הקשת הוא אור השמש הנראה בענן, וכאילו העננים חוצצים בין ישראל לאביהם שבשמים, ולכן אין באה עליהם שפע טובה בעולם הזה. **(יב)** וטעם נוסף לחילוק בין הדורות, **כִּי כָל הַדּוֹרוֹת וְכָל אֲנָשֵׁי הָעוֹלָם הָיוּ בְּתַחֲלִילָה כְּלוּלִים בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן**, שהיה **בְּצֵל הַחֲכָמָה** העליונה, **בְּצֵל הַכְּסִיף** - במקום הנכסף לכל הברואים להיות שם, הוא גן

העדן, וַיִּתְּרוֹן דַּעַת הַחֲכָמָה תַּחֲיָה בְּעֶלְיָהּ - והיה לו יתרון חכמה גדול על כל הברואים שבעולם, עד שהיה יכול לזכך את גופו החומרי ולחיות לעולם. (יג) ואם כן, רָאָה אֶת גְּדוּלְתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן שהיה מַעֲשֶׂה - יציר כפיו של הָאֱלֹהִים, ולפי גודל מעלתו כך גודל הפגם שעשה בחטאו באכילה מעץ הדעת, **כִּי מִי יוֹכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עָוְנוֹ**, וכיון שהוא כלל את כל הנשמות, וכל אדם וכל דור היו כלולים באבר אחר של אדם הראשון, אם כן לפי גודל הפגם שנוצר באבר מסוים כך אותו דור סובל יותר יסורים, לעומת דור שלא פגם כל כך בחטא זה. (יד) **בְּיוֹם טוֹבָה** - כאשר ה' משפיע עליך שפע טובה, הָיָה בְּטוֹב, ואל תהיה בכלל אלו שנאמר עליהם (דברים ל"ב ט"ו) "וַיִּשְׁמְנוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֲטוּ", וּבְיוֹם רָעָה אל ירע הדבר בעיניך, אלא **רָאָה כִּי גַם אֶת זֶה לַעֲמֹת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים**, שכנגד הרעות הבאות על האדם בעולם הזה יבואו עליו טובות מרובות בעולם הבא, **עַל דְּבָרָת - בַּעֲבוּר שְׁלֹא יִמָּצֵא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה**, כלומר, שכאשר יגיע האדם לעולם הבא, לא ימצא שום דבר המתנגד לחלקו העיקרי שם, שאם היה רשע, יקבל כל שכרו בעולם הזה, ובעולם הבא יקבל רק עונש. ואם היה צדיק, יקבל כל עונשו בעולם הזה, ולעולם הבא יקבל שכר טוב בלבד. (טו) **אֶת הַכֹּל רָאִיתִי בְּיָמֵי הַבְּלִי, יֵשׁ צָדִיק אֲבָד בְּצַדִּיקוֹ** - מחמת צדקו, כמו איוב, שמחמת שהצדיק את עצמו מאד, טען טענות כנגד משפטי ה' עד שבא לכפירה בדברים מסוימים, ונעשה אובד, שהוא כינוי לרשע. **וַיֵּשׁ רָשָׁע מֵאֲרִיךְ בְּרַעְיוֹתָו**, כמו אלישע בן אבויה, שמחמת שהחזיק את עצמו לרשע גמור שאין לו תקנה, הרבה להרשיע ולפשוע יותר. (טז) ולכן התקנה לזה היא **שֶׁאֵל תְּהִי צָדִיק הֲרֵבָה בַּעֲיֵנִי עֲצֻמָּךְ, וְאַל תִּתְּחַכֵּם יוֹתֵר** על משפטו של ה', וכן אל תתבונן בדברים שלמעלה מהשגתך ואין לך רשות לעסוק בהם, **לָמָּה תִּשְׁוֹמֵם - תִּשְׁאָר שׁוֹמֵם וְרִיק לַעֲוֹלָמִי עַד**. (יז) וכן אף אם הרשעת במעשיך, מכל מקום **אַל תִּרְשָׁע הֲרֵבָה** - אל תוסיף להרשיע עוד, **וְאַל תְּהִי סָכֵל בְּכֶךְ שְׁתִּימָנַע מִלְּהִתְבֹּנֵן בַּדְּבָרִים שְׁחִיבִי** האדם להתבונן בהם, כמו יסודות האמונה, **לָמָּה תִּמּוֹת בְּלֹא עֵתָךְ** על ידי שתִּרְשָׁע הֲרֵבָה, והרי יתכן שהיית יכול לשוב בתשובה על רשעותך הראשונה ולהאריך ימים, ומחמת ריבוי הרשע תמות קודם זמנך. (יח) ומבאר מה היא הדרך הנכונה

שבה צריך האדם לחשוב את עצמו, **טוֹב אֲשֶׁר תִּתְּחַכֵּם בְּזָה, וְגַם מְזָה אֶל תִּנַּח אֶת יָדְךָ**, כלומר, אל תחשיב את עצמך כצדיק ולא כרשע, אלא כבינוני, וכן לא תעיין בדברים שלמעלה מהשגתך, ולא תמנע מלהתבונן בדברים שאתה חייב בהם, אלא תאחז בשניהם לתת חלק לכולם, **כִּי יֵרָא אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת כָּלָם**. (יט) וכנגד מה שהזהיר (פסוק י"ז) שגם אם רשעת מעט אל תוסיף להרשיע הרבה, אומר כי **הַחֲכָמָה תַּעֲזֹר - תוֹעִיל כַּמְגִּדֵל עוֹז לַחֲכָם, מַעֲשֶׂה שְׁלִיטִים אֲשֶׁר הֵיוּ בְּעִיר - אֵף אִם טִימָא אֶת עֶשְׂרֵת הַכּוֹחוֹת שִׁישׁ בָּאָדָם** [כי האדם מכונה 'עיר קטנה'] להטותם לצד הטומאה, מכל מקום תועיל לו החכמה, כי כך הטביע הבורא יתברך בכח הנשמה, שלעולם תוכל לחזור בתשובה ולשוב אל ה', אף אם כבר הרשיע מאד ושלטו בו כל כוחות הטומאה. (כ) וכנגד מה שאמר (פסוק ט"ז) שלא יהא האדם צדיק בעיניו הרבה, אומר **כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בְּאָרֶץ, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה רַק טוֹב, וְלֹא יִחָטָא**. (כא) **גַּם לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִדְּבֹרוּ עִמָּךְ אוֹתָם עֶשְׂרֵה שְׁלִיטִים**, שהם עשרת כוחות הטומאה המנסים להוסיף ולהחטיא אותך, **אַל תִּתֵּן לִבְךָ, אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע אֶת עֲבָדְךָ מִקְלָלְךָ** - אל תשמע בקולו של היצר הרע, שנתנו לך ה' כדי שיהיה עבדך, ועליו נאמר (משלי כ"ט כ"א) "מִפְּנֵי מִנְעֵר עֲבָדוֹ", והוא רוצה תמיד להביאך לידי בזיון [וקללה האמורה כאן היא לשון בזיון, כמו שנאמר (דברים כ"ה ג') "וְנִקְלָה אַחִידָךְ"]. (כב) **כִּי גַם פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לִבְךָ אֲשֶׁר גַּם אַתָּה קָלַלְתָּ אַחֲרִים**, כלומר, הרי אתה יודע שפעמים רבות שמעת בקול היצר הרע, ומחמת כן ביזית וקלקלת בעולמות העליונים, על כן אל תשמע בקולו כלל, כי כל כוונתו ורצונו לבזותך. (כג) וכנגד מה שהזהיר (פסוק ט"ז) שלא להתבונן בדברי חכמה למעלה ממה שיש רשות לאדם להשיג, אומר, הרי את **כָּל זֶה נִסִּיתִי בַּחֲכָמָה**, ואני הרי הייתי החכם מכל האדם, ועל כן **אֲמַרְתִּי אַחֲכָמָה** גם בדברים אלו, ולא עלתה בידי, אלא **וְהִיא רְחוּקָה מִמֶּנִּי**, וכל שכן בני אדם רגילים שאינם חכמים כל כך, בודאי אינם יכולים להתבונן בדברים אלו. (כד) ואף שבשעה שניתנה התורה לישראל על ידי משה רבינו היו כל דברי התורה ברורים, הרי **רְחוּקָה** הוא **מֶה שֶׁהִיָּה בָאוֹתוֹ זְמַן**, כי אז היתה השראת השכינה ומשה רבינו בעצמו קיבל את התורה מה' ולימדה לישראל, **וְעַמֶּק עֵמֶק מִי יִמָּצְאוּ**

- אך עתה שהתרחקנו נעשו הדברים עמוקים מכדי שנוכל למוצאם בשכלנו. **(כה)** ולכן גם אני, הגם שהחכמתי מכל האדם, **סבֹּתִי אֲנִי וְלִבִּי** - הסבתי את ליבי מלהתבונן בדברים עיוניים אלו, רק **לְדַעַת וְלָתוֹר וּבִקֵּשׁ חֲכָמָה וְחִשְׁבֹּן** - ופניתי לעסוק רק בחכמות שהאדם חייב לדעת אותם ולעסוק בהם, וצריך לתת חשבון לפני ה' על מה שאינו יודע מדברים אלו, **וְלְדַעַת רָשָׁע כָּסֵל** - לדעת שהכסילות, שזהו כינוי לשכל הטועה והמשובש, מביאים על האדם את הרשעות, **וְהַסְכָּלוֹת הַזֵּלוֹלוֹת** - ולדעת שהסכלות, שהיא ההנהגה בהעדר החכמה והדעת לגמרי, מביאה את ההוללות, שזהו טירוף הדעת, ואילו הם דברים שחייב האדם לדעת אותם. **(כו)** מבאר עתה שחייב האדם לעסוק במצוות המעשיות שנכתבו בתורה, **וּמוֹצֵא אֲנִי מִרַמּוֹת אֶת הָאִשָּׁה** - את החומריות, שהיא רעה בעצמותה, **אֲשֶׁר הִיא מְצוּדִים וְחֲרָמִים לָבָה**, כי החומריות מתאוה תמיד אל הרע, **אֲסוּרִים יָדֶיהָ** - ידיה קשורות מלעשות מצוות, ורק מי שהוא טוב לפני ה' **הָאֱלֹהִים** הוא אשר **יִמְלֹט מִמָּנָה, וְחוֹטֵא יִלְכֹּד בָּהּ**, וכיון שהמצוות המעשיות הן המכניעות את החומר, צריך האדם להתחזק בעשיית מצוות אלו. **(כז)** **רָאָה זֶה מִצְאָתִי, אָמְרָה** [נפשו המשכלת של] **קֹהֶלֶת**, מצוה שציווני ה', שהיא **אֶחָת לְאֶחָת** - מצוה אחת שעיקרה עבור תכלית אחרת, וכגון הציווי על המלך שלא להרבות סוסים, שתכליתה היא כדי שלא להשיב את העם מצרימה, **לְמַצֵּא חֲשָׁבוֹן**, שאפילו אם עבר על הציווי, ולא נגרמה התוצאה, וכגון שהרבה סוסים ולא השיב את העם למצרים, גם בזה צריך לתת חשבון לפני ה', כי אף זה אסור, ולכן צריך לימוד רב וזהירות גדולה בקיום המצוות. **(כח)** ומוסיף על כך ואומר, **אֲשֶׁר עוֹז בִּקְשָׁה נִפְשִׁי** לבחון את הדבר, אם אוכל לעשות את הדבר שהזהירה עליו התורה בלי שאבוא לידי העבירה שמחמתה באה האזהרה, כי הרביתי סוסים והייתי בטוח בעצמי שלא אשיב את העם למצרים, וכן הרביתי נשים והייתי בטוח שלא יסירו את לבבי, **וְלֹא מִצְאָתִי**, כי לבסוף עברתי גם על התוצאה שמפניה הזהירה התורה, ולכן צריך זהירות רבה גם בדברים אלו, שהזהירה עליהם התורה מחמת שהם גורמים לדבר אחר. ומבאר את הטעם לכך, כי **אֲדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מִצְאָתִי**, כלומר השכל העיוני של האדם, יתכן למצוא אחד מאלף שלא תהיה לו שום נטיה

אל החומר והרע, **וְאִשָּׁה** - אבל החומר עצמו, שלא תהיה לו שום נטיה אל הרע, **בְּכָל אֵלֶּה לֹא מִצְאָתִי**, ולכן צריך האדם שמירה מרובה לעסוק במצוות המעשיות, כי הם המכניעות את החומר, ועל ידי שהוגה בתורה מיישר את השכל, ולא יעסוק כלל בחקירות וחכמות חיצוניות אלא יסמוך על הקבלה. **(כט)** ואל תתמה מדוע ברא ה' את האדם מחומר גרוע כל כך, הנוטה כולו אל הרע, **לְבַד רָאָה זֶה מִצְאָתִי**, שאין זו קושיה, **אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יִשָּׁר**, כי נתן לו את המצוות המעשיות המכניעות את החומר ומזככות אותו, **וְהִמָּה בִקְשׁוֹ** לעשות דברים אחרים, המביאים עליהם **חֲשָׁבוֹת** **רַבִּים**, שצריכים הם לתת חשבון על מעשיהם, שהפכו את הטוב לרע, אך אם היו מקיימים את המצוות המעשיות כפי שנצטוו עליהם, היה גם החומר משתנה לטוב.

פרק ח (א) עתה חוזר למה שהזהיר לעיל (פרק ז') פסוקים ט"ז-י"ז) שלא להתחכם הרבה, ולא להיות סכל, ועל כך אומר עתה, **מִי כִהְחִכֵּם** - מי שינהג בחכמה כזו, **וּמִי יוֹדֵעַ פֶּשֶׁר דָּבָר** - ומי שַׁנְדֵּעַ לעשות את הפשרה הזו, והיינו **שֶׁחֲכַמְתָּ אָדָם תֵּאִיר פָּנָיו**, כי יעסוק בחכמה העיונית, **וְעַז פָּנָיו יִשָּׁנָא** - ואף על פי כן ישנה את עוז פניו, שזהו כח שכלו, ויכניעו בפני מה שכתוב בתורה. **(ב)** וכאשר יטה אותו שכלו לעשות דבר שלא כפי מה שכתוב בתורה, כי ייראה לו שזו הדרך הנכונה עתה עבורו, יתגבר על שכלו ויאמר, **אֲנִי פִי מִלֶּךְ שָׁמַר** - חייב אני לשמור ולקיים כל מה שנצטוויתי מפי מלכו של עולם, אף שהוא מתנגד לשכלי ולהבנתי, **וְעַל דְּבַרֹת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים** - שהרי כל אדם מישראל נשבע בהר סיני לקיים את כל דברי התורה. **(ג)** אף אם תראה ענינים בהנהגת העולם, שאינך מבינם, **אַל תִּבְהַל** - אל תמהר בדעתך לומר ש**מִפְּנֵי תִלְךְ** - שהלכת מלפני ה' ואינך מושגח על ידו, **אַל תַּעֲמֹד בְּדַבַּר רָע** - וכן אל תחשוב סברה רעה זו, לחשוב שאין לאדם בחירה חופשית, ותאמר בטעותך **פִּי כָל אֲשֶׁר יִחְפֹּץ ה'** **יַעֲשֶׂה** האדם, כי ה' הוא המכריח את האדם בכל מעשיו. **(ד)** ותאמר לפי טעות זו **בְּאֲשֶׁר דָּבַר מֶלֶךְ הָעוֹלָם** הוא **הַשִּׁלְטָן** על כל מעשי בני האדם, **וּמִי יֹאמַר לוֹ מֶה תַּעֲשֶׂה**, כלומר, טענתך על טעויות אלו, של סילוק ההשגחה או סילוק הבחירה, תהיה שאמנם אי אפשר לטעון כלפי ה' מדוע עשה דברים מסוימים, אך ייראה לך בשכלך שכן הוא הדבר, שאין

השגחה או שאין בחירה. (ה) דוחה עתה את סברת האדם על סילוק ההשגחה, כי באמת כל הנעשה בעולם הוא בהשגחה, ושומו **מצוה לא ידע דבר רע** מחמת המצוות שעשה, ומה שתראה לפעמים צדיק ורע לו, עשוי הדבר להיות מחמת שני דברים, ועת - יתכן שזהו מחמת הזמן והמזל, שנולד במזל רע, ואם ייטיב לו ה' שלא כפי מזלו ינוכה משכרו לעולם הבא, ומשפט - יתכן שזהו מחמת עונש על חטא שאינו ניכר לכל, ודבר זה ידע מי שיש לו לב חכם. (ו) **כי לכל חפץ יש עת ומשפט**, וכפי שהתבאר שהמזל והחטאים גורמים רעה לאדם. כי - אלא דבר זה מביא את האדם לכפור בהשגחה מחמת שרעת האדם ורבה עליו - נראה לאדם שהרעה שבאה עליו גדולה מכפי מעשיו הרעים, ומחמת כן הוא בא לפקפק בהשגחת ה'. (ז) ובנוסף לכך, כי האדם איננו ידע מה שיהיה, ומה היא הטובה העתידה לבוא עליו בעולם הבא, כי פאשר יהיה הדבר, מי יגיד לו - מי הוא שיכול לומר לאדם מהו השכר או העונש שקיבל לאחר מותו, ולכן אין הדבר ידוע, וגורם לבני אדם להרהר אחרי הנהגת ה' בעולם. (ח) מוסיף לבאר את הטעם שהרשע כופר בהשגחת ה' בעולם, כי הוא רואה שאין אדם שליט ברוח בהגיע יום מיתתו הטבעית, לכלוא את הרוח ולהשאירה בגופו, וגם הצדיק מת כאשר בא יומו, ואין שלטון אף לצדיק ביום המות - ביום שהמוות שולט בעולם, והיינו כשיש מגיפה וכדומה, שנספה גם הצדיק, ואין משלחת - אין אדם משתלח לחופשי במלחמה, אלא גם הצדיק נהרג במלחמה, ומחמת שלשה דברים אלו שרואה הרשע, ולא ימלט רשע את בעליו - אין הרשע ממליט ופולט את הרשע ממנו, אלא נשאר הרשע ברשעותו. (ט) את כל זה ראיתי ונתון את לבי, לכל מעשה אשר נעשה תחת השמש, עת אשר שלט האדם באדם - כאשר הרשע שולט בצדיק, וקשה לאדם להשיג את הטעם לכך, ועל זה אומר שראה והשיג ברוח הקודש שדבר זה נעשה לרע לו - להביא רעה על הרשע. (י) ובכן ראיתי רשעים קברים - [מקובצים], והם הרשעים שהתקבצו להחריב את בית המקדש ואת ירושלים ובאו, וממקום קדוש יהלכו, וישתכחו - נמצאה שליטתם ורעתם גם בעיר אשר כן עשו - באנשי העיר הצדיקים, שנהגו בדרך נכונה [ולשון 'כן' היא כמו 'נכון'], כי גם הם נענשו על

ידם יחד עם הרשעים שבעיר, ולכאורה דבר זה גורם לאנשים שלא להאמין בהשגחת ה', גם זה הבל, וכפי שיבאר. (יא) וכן יש דבר נוסף הגורם לאנשים לתמוה על הנהגת ה' ולהסתפק בה, אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה - שהעושה רעה אינו נענש מיד, על כן מלא לב [מלשון "מלאו לבו לעשות כן"] בני האדם בהם לעשות רע, כי אינם רואים שעושי רשעה נענשים מיד. (יב) אשר חטא עשה רע מאת - מאות פעמים, ומאריך לו ה' אפו שלא להענישו מיד. ועתה משיב על כל הדברים הללו, כי גם יודע אני את סיבת הדבר שאין ה' מעניש מיד את הרשעים, וכן לפעמים באות רעות על הצדיקים, אשר יהיה טוב ליראי האלהים אשר יראו מלפניו, כי אם היה הצדיק מקבל שכרו מיד, והרשע נענש מיד, לא היו יראי האלהים מקבלים שכר על מעשיהם הטובים, כי לא היתה בחירה לאדם בין טוב לרע, אם הרעה היתה מביאה אחריה מיד עונש, והטובה היתה מביאה מיד את השכר, ורק כיון שה' אינו מראה מיד את השכר והעונש, ויש בחירה ביד האדם, מקבלים יראי האלהים שכר טוב על בחירתם בעולם הבא, שהוא הטוב האמיתי, כיון שצדקתם היתה תלויה בבחירה. (יג) וטוב לא יהיה לרשע בעולם הבא שכולו טוב, ולא יאריך ימים בעולם הבא שכולו ארוך, כי אף אם נמצאה בו איזו מצוה, יקבל את שכרה בעולם הזה, בכדי שלא יזכה לבוא לחיי העולם הבא, וכל טובותיו שבעולם הזה אינם אלא פצל, העובר מהר, וסיבת הדבר היא אשר הרשע איננו ירא מלפני אלהים. (יד) עתה מבאר את מה שנראה בעולם, שלפעמים מזדמנים לצדיקים מעשים הנראים כעבירות, ולרשעים מזדמנים מעשים הנראים כמצוות: יש הבל אשר נעשה על הארץ, אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים, וכמו השבטים במכירת יוסף, מעשה יהודה ותמר, ודוד המלך עם בת שבע, ויש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים, כמו עשיו שכיבד את אביו, ונבוכדנצר שרץ בשביל כבוד ה', וזהו דבר שקשה לאדם להבין, מדוע מזדמן מכשול לאדם צדיק, ומזדמנת מצוה לאדם רשע, ואמיתי שגם זה הבל להקשות כן. (טו) ולפני שיבאר את התשובה לשאלה זו [שתבואר בפרק ט' פסוקים א'-ב'], אומר שטוב יותר שלא להעמיק כלל בשאלות אלו, שהתשובות עליהן אינן מובנות

וכלולות בו, וכאשר חטא ועירב את הטוב ברע, גרם לכך שיהיו ניצוצות קדושה גם אצל הרשעים, והוא הגורם להם לפעמים לעשות מעשים טובים, אך כיון שלא נעשה הדבר ברצונם אין זו נחשבת למצוה, **מִקְרָה אֶחָד לְצַדִּיק וְלָרָשָׁע**, כי כשם שאצל הצדיק יכול להיות שיהיו ניצוצות מכוחות הטומאה, כך קורה לרשע שיהיה לו ניצוץ של קדושה, הגורם לו לעשות טוב. **לְטוֹב וְלִטְהוֹר** - למשה רבינו, שהיה מכונה 'טוב', והיה גופו טהור לגמרי מעכירות החומר, כי לא אכל ארבעים יום, ועם כל זה בא לכלל כעס ומחמת כן בא לכלל טעות, עד שעשה דבר שלפי דרגתו העליונה נחשב לחטא שמחמתו נגזר עליו שלא להכנס לארץ ישראל, בדומה לעונש שקיבלו המרגלים, **וְלִטְמֵא** - למרגלים הרשעים, שמחמת מעשיהם הרעים נגזר עליהם שלא להכנס לארץ ישראל. **וְלִזְבַּח וְלֶאֱשֹׁר אֵינָנו זִבְחֵי** - הם קין והבל, והבל נקרא 'זובח' כיון שהקריב מבכורות צאנו, וקין נקרא 'אשר איננו זובח', כי לא הביא קרבנו כראוי, שבסיבתם נגזרה המיתה על כל בני האדם [כי מצד חטא אדם הראשון עדיין לא היה מוכרח המוות להיות בכל בני האדם, וקין והבל במעשיהם גרמו לכך שיהיה המוות דבר הכרחי בכל אדם כדי שיגיע לבסוף אל תיקונו], ולכן המוות שוה בכל, **כְּטוֹב כַּחֲטָא**, שהכל מתים לבסוף, ואף משה רבינו המכונה 'טוב' בכלל זה. **הַנִּשְׁבָּע**, והוא צדקיהו מלך יהודה שנשבע לנבוכדנצר, **כֹּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יֵרָא**, זה שמשון, שנאמר בו (שופטים ט"ו י"ב) "וַיֵּאמֶר לָהֶם שְׁמִשׁוֹן הַשִּׁבְעִי לִי", הרי שהיתה שבועה חמורה בעיניו, ושניהם מתו בניקור עיניים. (ג) ולאחר שביאר את הטעם לכך שלפעמים מזדמן חטא לצדיקים ומזדמנת מצוה לרשעים, אומר כי **זֶה רָע בְּכָל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ**, כי דבר זה גורם לאנשים לטעות ולנטות מדרך הטוב, **כִּי רוּאִים הֵם שִׁמְקָהָ אֶחָד קוֹרֶה לְכָל, וְגַם לֵב בְּנֵי הָאָדָם מֵלֵא רָע, וְהוֹלָלוֹת בְּלִבָּם בְּחִיָּהֶם** - כיון שרוצים הם להתענג בעולם הזה, לבם מלא הוללות, לומר שכדאי ליהנות בעולם הזה, **וְאַחֲרָיו אֵל הַמֵּתִים** - כיון שהאחרית של כל אדם היא להיות בין המתים, ואינם מאמינים שהנפש נשארת קיימת לאחר מיתת הגוף. (ד) ואותם אנשים תמהים ואומרים, **כִּי מִי אֲשֶׁר יַחְבֹּר אֵל כָּל הַחַיִּים יֵשׁ בְּטַחָן** - וכי יש אדם שיכול להיות בטוח שאחרי מותו יבחר להיות מחובר אל החיים הנצחיים, בדומה

תמיד מיד, **וְשִׁבְחָתִי אֲנִי אֶת הַשִּׁמְחָה, אֲשֶׁר אֵין טוֹב לָאָדָם** בהיותו **תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ, כִּי אִם לֶאֱכָל וּלְשִׁתּוֹת וּלְשִׁמּוֹחַ** במה שמוכן לפניו, והאכילה והשתיה הם גם משל לעסק התורה, שיעסוק בדברים המושגים לו ומקובלים בידו, ובקיום המצוות המעשיות, ולא יטריד את שכלו בדברים שלמעלה מהשגותיו, **וְהוּא יִלְוֶנוּ** - והתורה והמצוות המעשיות ילוו אותו **בְּעַמְלּוֹ** - בעבור זאת שעמל בהם כל יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים **תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ**. (טז) ומבאר מדוע משבח הוא את השמחה, ואת מי שאינו מתייגע להבין דברים עמוקים אלו, **כֹּאֲשֶׁר ה' נָתַן לִי חֲכָמָה יוֹתֵר מִכָּל בְּנֵי הָאָדָם בְּעוֹלָם, וְלִכֵּן נִתְּנִי אֶת לִבִּי לְדַעַת חֲכָמָה, וְלִרְאוֹת אֶת הָעֵינָן אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה עַל הָאָרֶץ, וּרְאִיתִי כִּי מִי שִׁמְתִּבּוֹנֵן בַּדְּבָרִים אֵלּוּ, נִטְרָד בָּהֶם לִיבּוֹ תַּמִּיד, עַד כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שְׁנָה בְּעֵינָיו** [הלב] **אֵינָנו רֹאֶה**. (יז) **וְרִאִיתִי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים בְּעוֹלָם הַגִּשְׁמִי, כִּי אֵף עַל פִּי שֶׁהֵם מוֹשִׁגִּים עַל יְדֵי הַחוּשִׁים, לֹא יוֹכֵל הָאָדָם לְמַצּוֹא וּלְהַבִּין אֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ, בְּשֵׁל אֲשֶׁר יַעֲמַל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ** - אפילו כאשר יעמול האדם לבקש את התשובות לדברים הטבעיים, **וְלֹא יִמָּצֵא** את התשובות לכל השאלות שיש לו, קל וחומר לעניינים הרוחניים העמוקים, **וְגַם אִם יֹאמֶר הַחֶכֶם לְדַעַת** - גם אם האומר הוא חכם גדול שירצה לדעת, **לֹא יוֹכֵל לְמַצּוֹא** את הדבר, כי מחשבות ה' עמוקות מהשגת שכלם של בני האדם.

פֶּרֶק ט (א) עתה מבאר את התשובה שהשיג לשאלה שהובאה לעיל (פרק ח' פסוק י"ד), מדוע מזדמן לצדיק לעשות מעשה שנראה כעבירה, ומזדמנת לרשע עשיית מצוה, **כִּי אֶת כָּל זֶה נִתְּנִי אֵל לִבִּי, וְלָבוֹר** [-ולברר] **אֶת כָּל זֶה, וְהַתְּשׁוּבָה שֶׁהִשִּׁיג הִיא, אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וְעַבְדֵּיהֶם** - היצר הרע שהוא כעבד לצדיק, **בִּיָּד הָאֱלֹהִים, וְהַמַּעֲשִׂים שֶׁעָשׂוּ וְנִרְאִים כַּעֲבִירוֹת, לֹא נַעֲשׂוּ בִּבְחִירָתָם, אֲלֵא מִיַּד ה' הִיתָה זֹאת לָהֶם, גַּם אֶהְבֶּה, כְּגוֹן יְהוּדָה וְתַמָּר, וְדוֹד וּבֵת שֶׁבַע, גַּם שְׁנָאָה, כְּמוֹ שְׁנֵאת הַשְּׁבִטִים לְיוֹסֵף, אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם** - לא היה הדבר בידיעתם וברצונם, אלא **הַכֹּל הוֹכֵן וְנִגְזָר לִפְנֵיהֶם**. (ב) והטעם שיש רשעים המקיימים מצוות מסוימות, כי **הַכֹּל כֹּאֲשֶׁר לְכָל** - כל המעשים הטובים שעושה הרשע, אינם בבחירתו, אלא בגלל 'הכל', והוא אדם הראשון, שכל הנשמות היו תלויות

למלאכים, וזהו דבר שלא יתכן בעיניהם, ולכן הם אומרים, **כִּי לְכָל־חַי, הוּא טוֹב מִן הָאֲרִיזָה הַמֵּת. (ה) כִּי הַחַיִּים -** הצדיקים הנקראים חיים, **יֹדְעִים** וזוכרים כל ימיהם **שְׂיָמְתוּ**, וכיון שהם זוכרים תמיד את יום המיתה, אינם חוטאים, **וְהַמֵּתִים** - ואילו הרשעים הנקראים בחייהם מתים, **אֵינָם יֹדְעִים מְאוּמָה**, כי אינם מעלים את זכרון יום המוות על דעתם כלל, **וְאֵין עוֹד לָהֶם שָׂכָר** - הם חושבים שמלבד השכר שיש בעולם הזה אין להם עוד שכר לאחר המיתה, **כִּי** במחשבתם כבר **נִשְׁכַּח זָכָרָם**, ולכן רוצים הם לכל הפחות ליהנות בעולם הזה. (ו) ולפי טעותם שאין לאחר המיתה כלום, **גַּם אֶהְבֶּתֶם גַּם שְׂנֵאתֶם גַּם קִנְאֶתֶם, כְּכֹר אֲבֹדָה** [-תאבד לאחר המיתה], **וְחִלַּק אֵין לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם בְּכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ**, ומחשבה זו גורמת לעצבות גדולה לאדם, כי לפי זה הוא גרוע מכל בעלי החיים, כי אין לו שום תועלת בכל מעשיו בעולם הזה. (ז) ואומר כנגד חושבי מחשבות אלו, הגורמים לעצבות, אל תחשוב כמחשבותיהם המוטעות, **אֵלֹא לֵךְ אֲכַל בְּשִׂמְחָה לַחֲמֹךְ**, לחמה של תורה, **וּשְׂתֵה בִלְבָב טוֹב יִינָךְ**, אלו סודות התורה ופפוליה, **כִּי כְּכֹר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ** - כי כבר בתחילת הבריאה רצה ה' את מעשי בני האדם, ונחת רוח לפניו שבני האדם בוחרים בטוב ועושים את רצונו, ובודאי יהיה לך שכר טוב לעתיד לבוא, וכבר עכשיו ראוי לך לשמוח על כך. (ח) **בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְּגִדֶיךָ לְבָנִים** - הגוף, שהוא כמו הבגד של הנשמה, יהיה מזוכך ומלובן תמיד על ידי מצוות ומעשים טובים, **וְשָׁמֹן עַל רֹאשְׁךָ אֵל יַחֲסֹר** - אם אכן תעשה כן, אזי ההשפעה הרוחנית הבאה מה', המכונה 'שמן', לא תחסר ממך לעולם. (ט) **רְאֵה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אֶהְבֶּת** - בעודך בגוף החומרי [המשול לאשה] שאהבת אותו והתחברת עמו, תבחר לעסוק רק בעניני החיים הנצחיים, והיינו בעסק התורה שהיא נותנת חיים לעושיה, ותעשה כן **כָּל יְמֵי חַיֵּי הַבְּלָדָּה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' תַּחַת הַשָּׁמַשׁ, כָּל יְמֵי הַבְּלָדָּה**, כלומר, תעסוק בתורה בכל הימים שנתנו לך לחיות, ומכנה אותם גם 'ימי הבלד' וגם 'ימי חיי הבלד', כי ימים אלו לפני שממלאים אותם בתורה ומעשים טובים הם 'ימי הבלד', ועל ידי שתעסוק בהם בתורה ישתנו להיות 'ימי חיי הבלד', כלומר, שהחיית את ימי הבלד, **כִּי הוּא חִלְקֶךָ בַּחַיִּים הַנִּצְחִיִּים, וּבַעֲמָלְךָ אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵל תַּחַת**

הַשָּׁמַשׁ. (י) כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכַחַךְ, בקיום מצוות ומעשים טובים, **עֲשֵׂה** בעודך חי, **כִּי אֵין מַעֲשֶׂה** - לא תוכל לעשות מעשים טובים, **וְחִשְׁבֹּן** נפשך, **וְדַעַת וְחִכְמָה** להשלים מה שלא למדת בחיך, **בְּשָׂאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה**, כי לאחר המוות לא יוכל האדם להשלים מה שלא השלים בחייו, ולכן עליך לעשות בעולם הזה כל מה שבכוך לעשות. (יא) מזהיר עתה את האדם, שלא יסמוך על כך שילמד תורה ויקיים מצוות לאחר זמן, אלא מיד כשהוא יכול יעשה מה שבכוך, **כִּי שִׁבְתִּי וְרָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ**, שאף אותם שהיתה להם הכנה טובה לתורה ומצוות, לא תמיד הצליחו להוציא את הדברים מהכח אל הפועל, **כִּי לֹא לְקָלִים הַמְרוֹץ** - גם מי שהיה בטבעו קל כנשר לעשות רצון ה', לא תמיד הצליח באמת לרוץ ולקיים את המצוות, **וְלֹא לְגִבּוֹרִים הַמְלַחֲמָה** - וגם מי שהיה ליבו גבור כאריה לעשות רצון ה', לא תמיד ניצח במלחמת היצר וחיליו, שלא לעבור עבירות, **וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לָחֵם** - וגם המוכנים בטבעם אל החכמה, לא תמיד השיגו לחמה של תורה, **וְגַם לַנְּבִנִים**, המוכנים להבנת דברים עמוקים, **עֲשֶׂר** של תורה, **וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים** - אף המוכנים להיות מיודעי סודות התורה, לא תמיד זכו לַחֵן - שיהיה עליהם חן של תורה, והטעם לכל אלו, **כִּי עֵת וּפְגַע יִקְרָה אֶת כָּלֶם**, ולפעמים קורה להם פגע המונע מהם מלהשיג את כל מה שהיו יכולים להשיג על פי הכנתם, לכן אל תאמר לכשאפנה אשנה, אלא כל מה שבכך לעשות, עשה מיד. (יב) ומלבד זאת שיכולים לבוא על האדם פגעי הזמן המפריעים אותו מהשגת השלמות, ולכן אין לו לדחות את עבודת ה', הרי יתכן שלא יהיה לו כלל זמן אחר כך, **כִּי גַם לֹא יָדַע הָאָדָם אֶת עֵתוֹ**, מתי יסתלק מן העולם, **כִּי פָדְגִים שְׂנֵאָחָזִים בְּמִצּוֹדָה רָעָה, וְכַצְּפִירִים הָאֲחִזוֹת בַּפֹּחַ, כִּהֵם יוֹקֵשִׁים** [-כמותם נתפסים] **בְּנֵי הָאָדָם לַעֲת רָעָה, כְּשִׂתְפוֹל עֲלֵיהֶם פְּתָאִים**, ולכן אין לך לדחות את קניית שלימות הנפש לזמנים אחרים, אלא הקדם לעשות כן בעודך יכול. (יג) עתה מלמד את האדם דעת, כי גם מי שהזקין, וחטא כל ימיו, לא יתייאש לומר ששוב אין לו תקוה, ולא יטעה לומר שלכל הפחות יהנה מהעולם הזה [כפי שאמר אלישע בן אבויה], ועל כך אומר, **גַּם זֶה רְאִיתִי חִכְמָה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ, וְגִדּוּלָה** [-חשובה] **הִיא אֵלֵי**, כי ראה מעשה באדם אחד שהיה רשע גדול ובסוף

ימיו נעשה צדיק, וכמו שמספר והולך בדרך משל. **(יד) עיר קטנה**, והוא משל לאדם, שיש בו כוחות רבים ושונים, ומכונה 'עיר קטנה', **וְאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט**, כי לא היו לו זכויות שיגינו עליו, **וְבָא אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל**, הוא היצר הרע, **וְסָבַב אֶתָּה וּבָנָה עָלֶיךָ מְצוּדִים גְּדֹלִים**, כי החטיאו בחטאים רבים כל ימיו, עד שלא נתן כלל ליצר הטוב לעבור בגבולו ולהכנס אל ה'עיר', אל לב אותו אדם. **(טו) וּמִצָּא בָּהּ בְּסוּף יָמָיו אִישׁ מִסִּכַּן חָכָם**, הוא היצר הטוב שהיה עד עתה מסכן, **וּמַלֵּט הוּא אֶת הָעִיר בְּחֻכְמָתוֹ**, וכפי שהיה עם מנשה מלך יהודה, יקום איש צורות, ורבי אלעזר בן דורדיא, שחטאו חטאים גדולים זמן רב, ולבסוף עשו תשובה ונהפכו לצדיקים, ועם כל זה, הגם שהכל רואים את כוחו הגדול של היצר הטוב, שיכול להפוך את האדם ברגע אחד לצדיק גמור, **וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת הָאִישׁ הַמִּסִּכָּן הַהוּא** - יש רשעים רבים בעולם הזה שאינם זוכרים את כוחו של היצר הטוב, ומתייאשים מעצמם ואינם חוזרים בתשובה. **(טז) וְאֶמְרָתִי אֲנִי**, הרי רואים מכאן ש**טוֹבָה חֻכְמָה** של היצר הטוב **מִגְּבוּרָה** של היצר הרע, **וְחֻכְמַת הַמִּסִּכָּן בְּזוּיָה** - אלא שחכמתו של היצר הטוב בזויה בעיני הרשעים, כיון שאין לו עוזר ותומך, **וְדַבְּרֵיוֹ אֵינָם נִשְׁמָעִים** להם. **(יז) לִכֹּן** אמרתי כי ראוי לאדם לדבר בנחת עם נפשו, כי **דַּבְּרֵי חֻכְמִים**, כשמדברים אותם בנחת, אזי הם **נִשְׁמָעִים** יותר **מִזְעָקָת** היצר הרע שהוא **מוֹשֵׁל בְּכַסִּילִים** - ברשעים, הנשמעים לו כפי שבני אדם נשמעים למושל עליהם. **(יח) וְכֹאשֶׁר יִשְׁמָעוּ דַּבְּרֵי הַיֹּצֵר הַטּוֹב**, אזי בודאי תהיה **טוֹבָה הַחֻכְמָה** של היצר הטוב יותר **מִכְּלֵי קָרֶב** של היצר הרע. ומבאר מה יאמר האדם לנפשו בנחת, הזהר מלחטוא אפילו חטא אחד, **וְחֹטֵא אֶחָד יֵאָבֵד טוֹבָה הַרְבֵּה**, כי יש לאדם לראות כאילו חציו חייב וחציו זכאי, וכן העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב, ואם יעשה עתה חטא אחד, יכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, ואם יעשה אפילו מצוה אחת, יכריע את עצמו ואת העולם לזכות.

פרק י (א) ומביא משל על האמור בפסוק הקודם, שאפילו חטא אחד יכול להכריע אותו ואת העולם לחובה, כי הנה **זְבוּבֵי מוֹת**, אף שהם קטנים, **יִבְאִישׁ וַיִּבִּיעַ** - יעלה בועות של קלקול **שָׁמֶן רוֹקֵחַ**, שהוא משובח ביותר, וכמו כן **יָקָר מִחֻכְמָה מִכְּבוֹד סִכְלוֹת מְעָט** - אפילו סכלות מועטה, והיינו חטא אחד,

יכול להבאיש ולקלקל אדם שהוא יקר מחכמה וכבוד, כי יש חטא אחד השקול כנגד כמה מצוות. **(ב) לֵב חָכָם לִימִינוֹ** - החכם עושה את כל מעשיו לשם שמים, להשלים את נפשו, **וְלֵב כָּסִיל לְשִׁמְאָלוֹ** - ואילו הכסיל עושה כל מעשיו רק כדי להשלים את גופו בעושר וכבוד. **(ג) וְגַם בְּדֶרֶךְ כְּשִׁסְכָּל הַלֵּךְ** - גם בפעולות שהסכל עושה כדי להגיע לתכלית הדבר, ניכר לכל שלבו חסר, ושכוונתו להגיע לתכלית גשמית של הנאות העולם הזה, **וְאָמַר לֵכָל** - וכאילו על ידי מעשיו הוא מכריז ומודיע לכל ש**סִכָּל הוּא**. **(ד) אִם רוּחַ הַמוֹשֵׁל** - היצר הרע, שהוא מושל בכסילים, **תַּעֲלֶה עָלֶיךָ לַחֲטִיאָךְ, מְקוֹמָךְ אֶל תַּנַּח** - אל תשכח את מקומך, מאין באת ולאן אתה הולך, **כִּי עַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה לְךָ מִרְפָּא**, אשר יניח אותך מ**חֲטָאִים גְּדֹלִים**. **(ה) יֵשׁ רָעָה רְאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ**, שבני אדם טועים בהבנת דרכי ההנהגה, כי רואים שאין ה' משנה את דרכי הטבע והמזל עבור הצדיקים, **כְּשִׁגְגָה שִׁיֵּצֵא מִלִּפְנֵי הַשֵּׁלִיט** - כפי שהמלך הגוזר גזירה אינו חוזר בו מפני דבר פרטי שאירע ממנה, אלא משאירה על הדרך הכללית, אך יש שחושבים מחמת כן שאין השגחה כלל על בני האדם בעולם. **(ו) כִּיוֵן שֶׁהֵם רֹאִים שֶׁנִּתֵּן הַסִּכָּל בְּמִרְוּמִים רַבִּים** - הכסילים הרשעים יושבים במקום גבוה וחשוב מאד, **וְעֹשִׂיָם בְּדַעַתָם**, והם החכמים, **בְּשִׁפְלֵי יֵשֻׁבוּ**, ומחמת כן יש בני אדם הכופרים בהשגחת ה'. **(ז) וּמִבְּאֵר שְׁאִין זֶה קוֹשִׁיָה**, כי לאחר זמן, בשעת הגאולה, יתהפך הכל, כי **רְאִיתִי עֲבָדִים עַל סוּסִים**, והם הכשדים שבתחילתם לא היתה להם חשיבות כלל, והיו כמו עבדים, ולבסוף התעלו לרכב על סוסים כשבאו להחרוב את בית המקדש ולהגלות את ישראל, **וְשָׂרִים** - ישראל החשובים שנשבו על ידם **הִלְכִים פְּעֻבָּדִים עַל הָאָרֶץ**. **(ח) אִמְנֵם לְבִסּוֹף הַתַּהֲפֹךְ הַעֲנִין**, כי **חִפּוֹ גּוֹמֵץ** - [בור ושוחה], **בּוֹ יִפֹּל**, וכפי שאירע לפרעה שהשליך את ילדי ישראל ליאור, ולבסוף הוא עצמו בא אל הים וטבע יחד עם כל עמו, מידה כנגד מידה, **וּפֶרֶץ גָּדֹר יִשְׁכְּנוּ נָחֹשׁ** - נבוכדנצר שפרץ את גדרו של בית המקדש, נענש על מעשיו הרעים. **(ט) מִסִּיעַ אֲבָנִים** - בכך שהסיע את אבני היסודות של ירושלים ממקומם [כמו שנאמר (תהלים קל"ז ז') "הָאֲבָנִים עָרֵי עָרֵי עַד הַיְסוֹד בָּהֶּם"], **יַעֲצֵב בָּהֶם**, כי נענש על כך, **בּוֹקֵעַ עֲצִים** - וכל אותם שבקעו את עצי ה', שהם תלמידי חכמים המשולים לעצים, **יִסְכְּנוּ בָּם** - באו

מחמת כן לידי סכנה. וכיון שרואים אנו את השגחת ה' בעולמו, אם כן אותם המכחישים את ההשגחה זהו מחמת שיש להם איזו קושיה בתחילת דרכם, ואינם רוצים ללמוד ולקבל מאחרים את התשובה האמיתית, אלא הולכים בדרך הרעה, לכפור בהשגחת ה'. (י) ומביא על כך משל, **אם קָהָה הַבְּרָזֶל בַּחֲרֵבם שֶׁל הַיּוֹצֵאִים לַמִּלְחָמָה, וְהוּא לֹא פָּנִים קָלָקֶל -** ואינה לטושה וחדה, כי לא השחיתו את פניה של החרב [לשון 'פנים' היינו המקום החד שבחרב, ולשון 'קלקל' היא כמו 'נחשת קלל', כלומר ממורטת ומבריקה], **וְחִילִים יִגְבֹּר -** וכי יתכן שיתגברו חיילים אלו במלחמתם, כאשר לא הכינו את חרבותיהם כראוי לחדדם וללטשם, **וְיִתְרוֹן הַכְּשִׁיר חֻקָּמָה -** ואם כן כל שכן שכדי להבין את דרכי החכמה יש צורך בהכנות ראויות והקדמות מוכרחות, ואילו אותם בני אדם רוצים להשליך מעליהם את כל חוקי התורה, מחמת חסרון הכנתם לחכמה. (יא) ומבאר עתה את האמור לעיל (פסוק ז'), מדוע באמת הלכו ישראל כעבדים על הארץ לפני הכשדים, **אִם יִשְׁדָּךְ הַנְּחָשׁ -** אם נענשו הצדיקים שבאותו הדור, וכאילו נשכם הנחש, הרי היה זה **בְּלֹא לְחֹשׁ -** כיון שלא לחשו ולא הוכיחו את החוטאים שבאותו דור, ומחמת כן נתפסו על עוונם להענש עמהם, **וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְשׁוֹן -** מי שהיה יכול להוכיח את הרשעים בלשונו, ולכן הוא מכונה 'בעל הלשון', לא היה לו יתרון ומעלה על החוטאים עצמם, כי כולם נענשו בשוה, כיון שבכך שלא הוכיחם נחשב כאילו גרם להם להמשיך ולחטוא. (יב) ואף שבאותו דור של החורבן היו **דְּבָרֵי פִי חֶכֶם חָן**, והוא ירמיהו הנביא שהוכיח את ישראל בדברי חכמה וחוץ, מכל מקום **וְשִׁפְתוֹת כְּסִיל תִּבְלָעֵנּוּ -** דברי נביאי השקר, הכסילים והרשעים, בלעו והשחיתו את דברי נביא האמת. (יג) ונביא השקר הזה, **תַּחֲלַת דְּבָרֵי פִיהוּ סִכְלוֹת -** יודע הוא שדבריו דברי סכלות ואינם אמת, אלא שרצונו לקנטר, **וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלָלוֹת רָעָה**, כי בא לכפור בעיקר, וכך היא דרכו של היצר הרע, שבתחילה אומר לאדם לעבור על דברים קלים, עד שאומר לו לך ועבוד עבודה זרה. (יד) **וְהִסְכֵּל שֶׁהִיא בְּאוֹתוֹ דּוֹר, יִרְבֶּה דְּבָרִים לַהֲכַחֵשׁ אֶת נְבוֹאָת הָאֱמֶת, כִּי טַעֲנוּ וְאָמְרוּ, הִרִי לֹא יָדַע הָאָדָם מֶה שִׁיָּהֶה בַּעֲתִיד, וְאַשֶּׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יִגִּיד לוֹ, וְהִרִי אֵין הָאָדָם יָכוֹל לִרְאוֹת מֶה שִׁישׁ מֵאַחֲרָיו אֲלֵא צָרִיךְ**

הוא שיאמרו לו, ואם כן גם לא ידע מה שיהיה בעתיד, שזהו דבר שאינו יכול לראות בעיניו הגשמיות, ולכן לא האמינו לנבואות הפורענות שהתנבא עליהם ירמיהו, ולא חזרו בתשובה. (טו) **עַמֵּל הַכְּסִילִים תִּיגָעֵנּוּ -** הרשעים, שאין להם את דרך התורה, מתייגעים למצוא את הדרך הנכונה, כיון שיש לפניהם כמה דרכים, **אֲשֶׁר לֹא יָדַע מֶה הִיא הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה לְלָכֶת אֶל עִיר. (טז)** חוזר לבאר עוד את הטעם לאמור לעיל (פסוק ז') שבזמן החורבן והגלות הלכו ישראל כעבדים לפני הכשדים, **אֵי לָךְ אֶרֶץ שְׂמִלְכָךְ נָעַר -** ראוי היה הדבר לארץ ישראל באותו הזמן, כיון שמלכה התנהג כמו נער, המשוועבד לחומר ולהנאות הגוף, **וְשָׂרִיף בְּבִקְרָא יֹאכְלוּ, כִּי עֲסָקוּ רַק בַּתְּאוֹת הָאֲכִילָה וְהַשְׂתִּיָּה, וְלֹא הִדְרִיכוּ אֶת הָעַם לִלְכֹת בַּמִּצְוֹת ה', וּמִחֲמַת כֵּן נִחְרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּגְלוּ יִשְׂרָאֵל. (יז)** **אֲשָׁרִיף אֶרֶץ בְּזִמָּן שְׂמִלְכָךְ בְּן חוֹרִים, וְהִינֵנוּ בְּזִמָּן חִזְקִיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁהִיא מִסְתַּפֵּק לִמְאֹכְלוֹ בִּאֲגוּדָה שֶׁל יֶרֶק, וְשָׂרִיף בָּעֵת יֹאכְלוּ, וְלֹא הִלְכוּ אַחֲרֵי תַּאוֹתֶיהֶם, וְהִיא חִזְקִיהוּ עוֹסֵק בְּגִבּוֹרָה שֶׁל תּוֹרָה, וְלֹא בַּשְּׂתִי -** לא בשתיה והוללות, ובזכותו נפל סנחריב מלך אשור עם כל צבאו סביבות ירושלים, ולא היה שום מלך יכול להלחם בהם. (יח) **בְּעֲצָלְתֵּיכֶם -** שהתעצלו ישראל בלימוד התורה, **יִמְדָּךְ הַמִּקְרָה -** נהג עמהם ה' [שנאמר בו (תהלים ק"ד ג')] "הַמִּקְרָה בְּמִים עֲלִיּוֹתָיו"'] כאילו הוא מך ועני, שאינו יכול להושיע אותם, אך עדיין השפיע עליהם שפע מועט, **וּבִשְׁפָלוֹת יָדֶיכֶם -** כאשר רפו ידיהם לגמרי מלעסוק בתורה, **יִדְלָךְ הַבֵּית -** נחרב בית המקדש בעוונם. (יט) ובאותו זמן, **לְשִׁחּוֹק עֲשִׂים לָהֶם -** היו עושים לעג ושחוק מלחמה של תורה, **וַיִּין יִשְׂמַח חַיִּים -** וכל שמחתם היתה בשתיית יין והליכה אחרי תענוגות העולם, **וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת הַכֹּל -** כל מגמתם ותכלית מעשיהם היתה רק כדי להשיג את הכסף. (כ) **גַּם בְּמִדְעָךְ -** גם אם בשכלך אינך מבין דברים מסוימים בהנהגת ה', את מלך העולם **אֶל תִּקְלָל, לִיַּחַס לוֹ אִיזָה עוֹלָם, או חוֹסֵר יְדִיעָה או הַשְׁגָּחָה, וּבְחִדְרֵי מִשְׁכַּבְּךָ אֶל תִּקְלָל עֲשִׂיר -** תשמע בקול חכמי התורה העשירים בדעת, ואל תטיל בהם חסרונות אפילו בסתר, כי עיקר שמירת התורה והמצוות תלויה בשמיעה לחכמי הדור, וחייב אתה לשמוע בקול החכמים אפילו בדבר שאינך מבין, **כִּי אִם תַּעֲבֹר עַל**

דבריהם בסתר, עוף השמים יוליד את הקול, ובעל כנפים יגיד דבר, ויתפרסם הדבר ותתבזה ברבים.

פרק יא (א) מזהיר כעת את החכם שבדור, הרואה שאין תוכחתו מועילה, שלח לחמך על פני המים - המשך להוכיח ולהורות את העם את הדרך הטובה [וה'לחם' הוא משל ללחמה של תורה], הגם שנדמה לך שאין דברך מועילים כלל, וכאלו שולח אתה לחמים על פני המים לחינם, **פי ברב הימים תמצאנו**, כי לא יתכן שלא יועיל הדבר לאחד מהשומעים, ביום מן הימים. **(ב) תן חלק לשבעה וגם לשמונה**, כלומר, הנהג עצמך בתורה עם דרך ארץ, ודרך ארץ רמוזה בשבעת ימי בראשית, והתורה רמוזה בשמונת ימי המילה, שהמילה מזכירה לאדם שהוא חתום באות ברית קודש, ונקשר להיות מעובדי ה', **פי על ידי שתנהג כן לא תדע מה יהיה רעה על הארץ**, כי הרעה שתבוא לא תפגע בך. **(ג) אם ימלאו העבים גשם**, וזהו משל לזמן שמתמלאת סאתם של החוטאים [כי החטאים משולים לעננים, המסתירים את השמש, כך החטאים חוצצים בין בני האדם לה', והגשם הוא משל לעונש הבא מהשמים על בני האדם], **על הארץ יריקו** - יבוא העונש על בני האדם שבארץ, וכיון שכל פורענות שבאה לעולם מתחילה בצדיקים, המשולים לעצים, **ואם יפול עץ בדרום, ואם בצפון, מקום שיפול העץ שם יהוא**, כלומר, אפילו אם יהיה הצדיק רחוק ממקום החטאים, תתחיל הפורענות במקומו, וזהו כיון שהיה לו להוכיח את בני דורו ולהחזירם למוטב, ולא עשה כן, וכפי שאמר לעיל. **(ד)** עתה מזהיר את האדם הרואה דברים ברוח הקודש ונוהג על פיהם, שלא יעשה כן בדברים שהם נגד דברי התורה, ומביא על כך משל, **כי שמר רוח לא יזרע** - המתעצל לזרוע, אומר שהוא מכיר לפי הרוח הנושבת שלא ירדו גשמים בשנה זו, ולכן אינו זורע, **וראה בעבים לא יקצור** - וכן כשרוצה להתעצל מלקצור אומר שרואה הוא לפי העננים שעתידים לרדת גשמים באמצע הקצירה, ויפריעו לו ממלאכתו, וכך היה עם קרח, שראה ברוח הקודש שלשלת גדולה של צדיקים יוצאת ממנו, ומחמת כן חלק על משה ואהרן, וכן חזקיהו מלך יהודה שבתחילה לא נשא אשה כיון שראה שיצאו ממנו בנים שאינם הגונים, וכן רבים. **(ה)** ומבאר את הטעות שבהנהגה זו, ותחילה מבאר

זאת בדרך המשל שהביא בפסוק הקודם, **כאשר אינך יודע מה דרך הרוח**, ובדרך כלל טועים האנשים במחשבותיהם על הרוח והגשם העתידיים לבוא, ולכן צריך האדם לזרוע ולקצור תמיד, ולא להמנע מכך מחמת חששות אלו שאינם ידועים לו בבירור, **פעצמים בבתן המלאה של האשה**, שלא ניכר עדיין מי הוא הולד, **ככה לא תדע את מעשה האלהים אשר יעשה את הכל**, ואף שנדמה לך על פי רוח הקודש שראוי בענין זה לעבור על דברי התורה, אינך יכול לסמוך על כך, וכפי שטעה קרח במה שראה, כי אותה שלשלת גדולה יצאה מבניו שחזרו בתשובה, וכן חזקיהו מלך יהודה טעה בכך שלא ראה שלבסוף יחזור מנשה בתשובה, ולכן אין לאדם לסמוך על מה שהוא רואה כדי לעבור על דברי התורה, אלא יש לו לקיים את רצון ה' כפשוטו. וכן החוטא חטאים רבים, וסבור שלא יקבלוהו שוב בתשובה, וכמו אלישע בן אבויה ששמע בת קול שאומרת שלא יקבלוהו בתשובה, ומחמת כן לא שב בתשובה והוסיף להרשיע, אין לעשות כן, אלא יחזור בתשובה כפי שצויה התורה. **(ו) בבקר** - בעודך בימי בחרותך, **זרע את זרעך לעסוק בתורה ובמצוות, ולערב, בימי זקנותך, אל תנח ידך מלעסוק בהם, פי אינך יודע אי זה יכשר, הזה או זה, ואם שניהם כאחד טובים**. **(ז)** ועל ידי שתרגיל עצמך לעסוק בתורה ובמצוות בצעירותך יהיה קל לך לעשות כן גם בימי זקנותך, ומביא לכך משל מדרך זריחת השמש, שאם היתה זורחת בבת אחת אחרי חושך הלילה היתה מזיקה לעינים, **ומתוך האור וטוב לעינים** כיון שה' הקדים את אור השחר לפני זריחת השמש, ועל ידי זה אפשר **לראות את אור השמש**, וכך ההרגל במעשים הטובים בימי הבחרות מכין וממתין את המעשים הטובים שיעשה האדם בזקנותו. **(ח) פי אם שנים הרבה יחיה האדם, בכלם ישמח על ידי עשיית מעשים טובים ולימוד תורה**, ולא יהיה כאותם שעסקו בתורה רק בצעירותם או רק בזקנותם, שלא היו כל ימיהם בשמחה, אלא ישמח כל ימיו, **ויזכר האדם תמיד את ימי החשך שיבואו לאחר מותו, פי הרבה יהיו, כל שבא הכל** - כי כל הימים שחי ובא עמהם, הם הכל ומעט כלפי הימים שלאחר מותו, שהם רבים יותר מכל ימי חייו, ולכן בעודו חי יכין את עצמו בתורה ומעשים טובים. **(ט) שמח בחור בילדותיך** - בהיותך בחור, תשמח על ידי

שתעשה תשובה על מה שחטאת בילדותך, ואל תמתין לימי הזקנה לחזור בהם בתשובה, **וְיָטִיבָךְ לִבְךָ בְּיָמֶיךָ בְּחַוְרְתֶּיךָ** - ראה שתלך בדרך טובה בימי בחרותך, **וְהִלַּךְ בְּדַרְכֵי לִבְךָ** - ועל ידי זה תתרגל תמיד ללכת בדרכי לבך הטובים, גם בימי זקנותך, **וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ** - וכן תהיה כבר רגיל מימי בחרותך שלא לראות דברים רעים בעיניך, והרגל זה ישאר גם לימי זקנותך, **וְזַע, כִּי עַל כָּל הַזְמָנִים הָאֵלֶּה**, ימי הילדות, הבחרות והזקנה, **יָבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט**, ועל כן הזהר בהם, שיהיו כולם שוים לטובה. (י) **וְהִסֵּר כַּעַס מִלִּבְךָ** - הסר מליבך את הדברים המכעיסים את ה', **וְהַעֲבֵר** על ידי זה את הרעה מִבְּשָׁרְךָ, ואל תצטער על כך שאם תלך בדרך התורה תפסיד את תענוגות הילדות והבחרות, **כִּי הֲנִי אוֹמֵר לְךָ** שענייני הילדות והשחרות הם הבל.

פרק יב (א) אמנם גם אם לא עשית כן, וחטאת בילדותך, **וְזָכַר אֶת בּוֹרְאֶיךָ בְּיָמֶיךָ בְּחַוְרְתֶּיךָ**, לחזור בתשובה על מעשיך, **עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה** של היסורים, **וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בָהֶם חֶפֶץ**, והם ימי הזקנה. (ב) אך גם אם לא עשית כן, אלא כשלת בעוונך עד אותם ימים, שוב בתשובה בימי זקנותך, ואל תטעה לומר שאין תועלת בתשובה זו, כאשר כבר אין לגוף כח ורצון לחטוא, כי אף בזמן הזקנה מועילה התשובה, ומזהיר את האדם שיחזור בתשובה קודם שיבוא יום המיתה, **עַד אֲשֶׁר לֹא תִחַשֵּׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר**, שזהו משל להסתלקות הנשמה, שאורה גדול וחזק, והיא נפרדת מהגוף מעט מעט בימים שלפני המיתה, **וְהִירָח**, שהוא משל לנפש, העוזבת את הגוף, **וְהַכּוֹכָבִים**, שזהו משל לאברי האדם, **וְשָׁבוּ הָעַבִּים אַחֵר הַגֶּשֶׁם**, כלומר, כמו שהעננים נשארים ריקנים לאחר ירידת הגשם, כך אברי האדם במחלתו מתחילים להתרוקן מכוחם, עד יום מותו. (ג) **בְּיוֹם שְׂיָזְעוּ שְׁמַרְי הַבֵּית** - ירתחו האברים השומרים על הגוף, והם הצלעות והמותניים, **וְהַתְּעֹנוּ אַחֵר כֹּךְ אֲנָשֵׁי הָחֵל**, והם השוקיים המחזיקים את הגוף, **וּבָטְלוּ הַטַּחֲנוֹת כִּי מַעֲטוּ**, שאינו יכול לאכול בשיניו לאחר שהתמעטו, **וְחָשְׁכוּ הָעֵינַיִם הָרְאוֹת בְּאַרְבּוֹת**, כי כבר אינו רואה בהם. (ד) **וְסִגְרוּ דְלֵתֵים בְּשׁוּק** - יסגרו השפתיים, שלא יוכל לדבר, **בְּשֹׁפֶל קוֹל הַטַּחֲנוֹה** - אין האברים הפנימיים יכולים לטחון את המאכלים,

ומחמת כן אין האדם יכול עוד להתקיים, ומתחילה הגסיסה, **וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר** - ואמנם מתחזק הוא מעט סמוך למיתתו, כאילו רצה לקום, לקול הצפור המכריזה על יציאת הנשמה, **וְיִשְׁחוּ כָּל בְּנוֹת הַשָּׁיִר** - מתבטלים כל חמשת מוצאי הפה, ושוב אינו יכול להתוודות. (ה) **גַּם מִגְבֵּה יָרְאוּ** - אז הוא מתיירא מאימת הדין הגבוה, **וְחִתְּחִתִּים בְּדָרְךָ** - ורואה את המשחיתים שברא בעוונותיו עומדים נגדו בדרכו, **וְיִנְאֹץ הַשָּׁקֵד** - מתחילה לנוץ הפורענות המשולה לשקד [כמו שנאמר (ירמיהו א' י"א) "מִקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה"], **וְיִסְתַּבֵּל הַחֲגֹב** - ומשא כח הטומאה [המכונה 'חגב'] יהיה כסבל ומשא כבד על הנפש, **וְתִפֹּר הָאֲבִיוֹנָה** - ומשא זה מונע ומפר את תאוותה ורצונה של הנפש לעלות למעלה. ומחמת כל זה היה ראוי, **כִּי** כאשר **הִלַּךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ, וְסָבְבוּ בְּשׁוּק הַסּוּפְדִים** אצל האנשים החיים, לעוררם מתרדמתם לשוב אל ה' בחזקה, ולומר להם שיתבוננו באדם זה שמת עתה, וישיבו אל ליבם שגם הם עתידים למות, ולכן ימהרו לשוב בתשובה. (ו) ועליהם לעזוב את שלשת התאוות העיקריות שיש לאדם בעולם הזה, חמדת ממון, חמדת אכילה ושתיה, וחמדת נשים, ועל כך צריכים הסופדים להזהיר את החיים, שיחזרו בתשובה **עַד אֲשֶׁר לֹא יִרְתַּק חֶבֶל הַכֶּסֶף** - לפני שהחבל הזה של הכסיפה והרצון לחמדות העולם הזה, לא יתחזק להיות עשוי משלשת החמדות הללו, כחבל השזור משלשה חוטים שהוא חזק מאד [ו'ירתק' הוא מלשון "וְיִרְתְּקוּת כֶּסֶף" (ישעיהו מ' י"ט), והיינו שלשלאות כסף], אלא תזכרו את יום המיתה, ועל ידי זה יתבטלו שלשת החמדות הללו, **וְתִרְוֹץ גִּלְתֵּי הַזָּהָב** - יתרוצץ וישבר הרצון לרדוף אחרי הזהב ותאוות הממון, כי יראו ויבינו שאין זה דבר המתקיים לעולם. **וְתִשָּׁבֵר כֶּד עַל הַמִּבּוּעַ** - כי לאחר המיתה מתבקעת הכרס ונשפך פרשו על פיו [שהוא כ'מבוע', הבולע את הכל], הרי שאין תועלת בהליכה אחר תאוות המאכל. **וְנִרְץ הַגִּלְגָּל אֶל הַבּוֹר** - תאוות הנשים היא המחלישה את האדם וממהרת את מותו, וכאילו מריצה ומגלגלת אותו אל בור המוות, והחיים יתנו אל ליבם להתרחק מתאוות אלו, וישוּבוּ בתשובה בעודם חיים. (ז) ואם אכן ישמעו החיים לכל הסופדים ויחזרו בתשובה, **וְיָשָׁב אִמְנֵם הָעֶפֶר עַל הָאָרֶץ פֶּשֶׁהָיָה**, כי הגוף ימות, **וְהָרִים** - אך הרוח לא

תמות עמו אלא תשוב אל האלהים אשר נתנה. (ח) מסיים שלמה המלך את ספרו ואומר, **הכל הכלים** - די בדברים אלו כדי לההביל את כל הבלי העולם הזה, **אמר הקהלת**, ותוספת האות ה"א מלמדת שהסכימה עמו השכינה, שדברי שלמה אמת במה שההביל את כל הבלי העולם, כי אכן **הכל הכל**. (ט) ומכאן והלאה הם דברי השכינה הקדושה, המעידה על שלמה המלך ואומרת, **ויתר שיהיה קהלת חכם, עוד למד דעת את העם, ואזן** [-השמיע לאחרים מה שקיבל באזניו], **וחקר** להבין דבר מתוך דבר, ועל ידי זה **תקן משלים הרבה**. (י) כיון שכל דברי הנביאים רמוזים בתורה עצמה, **בקש קהלת למצא דברי חפץ** - כל חפצו היה למצוא את הדברים הרמוזים בתורה, **וכתוב** - שהם דברים הכתובים **בישר** והם **דברי אמת**. (יא) כי אמנם כל **דברי חכמים** הם **פדרבנות** המכוונים את הפרה ללכת ביושר, וכך דברי החכמים מכוונים את האדם ללכת בדרך התורה, אך אפשר לזוז מהם מעט לכאן ולכאן, **וכמשמרות נטועים** - אך דברי שלמה המלך הם כמסמרים תקועים, שאי אפשר לזוז מהם כלל, **בעלי אספות נתנו מרעה אחד**, כיון שהם נאספו מתוך דברי התורה, שניתנו מרועה אחד, שהוא משה רבינו, ואי אפשר לזוז מדברי התורה כלל,

אפילו מעט. (יב) **ויתר מהמה** - יותר ממה שנזכר בספר זה, **בני, הזהר** בכל דבר שיש בו חשש עבירה, כי **עשות ספרים הרבה אין קץ** - אם נרצה לפרט את כל הדברים העשויים להטותך מדרך הטוב, הרי נצטרך לכתוב ספרים רבים עד אין קץ, כי אי אפשר לפרט הכל, **ולאג הרבה יגעת בשר** - וגם לדבר בעל פה את כל הדברים הללו זו יגיעה גדולה לגוף. (יג) לכן אקצר ואומר, **סוף דבר הכל נשמע** - אחרי שקראת את כל הכתוב בספר הזה, השורש הוא **את האלהים ירא** שלא לעבור על מצוות לא תעשה, **ואת מצותיו שמור**, לקיים מצוות עשה, **כי זה כל האדם**, שהרי בגוף האדם יש מאתים ארבעים ושמונה איברים כנגד מצוות עשה, ושלוש מאות ששים וחמשה גידים כנגד מצוות לא תעשה, וכפי שקלקול באחד האיברים או הגידים מקלקל את כל הגוף, כך כל עבירה וביטול מצוה מזיקים לכל הנפש, ולכן יש להזהר בכל דבר שהזהירה עליו התורה. (יד) **כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט**, ולא רק על מעשה, אלא גם **על כל נעלם** - על המחשבה, הנעלמת ונסתרת, **אם טוב ואם רע**, ולכן היה זהיר במעשה ובמחשבה, לייחדם לעבודת ה' בלבד.

